

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
 - 1.1 หลักการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
 - 1.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
 - 1.3 โครงสร้างของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
2. การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
 - 2.1 ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้
 - 2.2 แนวการจัดการเรียนรู้
 - 2.3 มาตรฐานการจัดการเรียนรู้
 - 2.4 คำอธิบายรายวิชากลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
3. การพัฒนาหลักสูตร โดยเน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น/ชุมชน
4. ชุดกิจกรรมการเรียนรู้
 - 4.1 ความหมายของชุดกิจกรรม
 - 4.2 ประเภทของชุดกิจกรรม
 - 4.3 องค์ประกอบของชุดกิจกรรม
 - 4.4 ขั้นตอนการสร้างชุดกิจกรรม
 - 4.5 การหาประสิทธิภาพและเกณฑ์ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม
 - 4.6 ขั้นตอนการใช้ชุดกิจกรรม ประโยชน์ของชุดกิจกรรม
5. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 - 5.1 ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 - 5.2 องค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 - 5.3 ขั้นตอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 - 5.4 ประโยชน์ของการฝึกคิดอย่างมีวิจารณญาณ
6. แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง
 - 6.1 หลักการใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ
 - 6.2 ความหมายของการใช้ชีวิตแบบพอเพียง และผู้ที่ใช้ชีวิตแบบพอเพียง
 - 6.3 ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ของการใช้ชีวิตแบบพอเพียง
 - 6.4 แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

7. แผนการจัดการเรียนรู้

- 7.1 ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้
- 7.2 ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้
- 7.3 องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้
- 7.4 ขั้นตอนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้
- 7.5 การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้
- 7.6 ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้
- 7.7 เกณฑ์ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้
- 7.8 ประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้

8. ความรู้เกี่ยวกับเจตคติ

- 8.1 ความหมายของของเจตคติ
- 8.2 ลักษณะของเจตคติ
- 8.3 องค์ประกอบของเจตคติ
- 8.4 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติ
- 8.5 กระบวนการเปลี่ยนเจตคติ
- 8.6 การวัดเจตคติ
- 8.7 เครื่องมือวัดเจตคติ
- 8.8 การปลูกฝังเจตคติ
- 8.9 ประโยชน์ของเจตคติ

9. ชุมชนริมน้ำจันทบูร

- 9.1 ประวัติความเป็นมา

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 10.1 งานวิจัยต่างประเทศ
- 10.2 งานวิจัยในประเทศ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นกรอบในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ คุณธรรม จริยธรรม สมรรถนะสำคัญ และได้จัดสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม เพื่อให้นักเรียนได้เลือกเรียนตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการและความแตกต่างของบุคคลโดยเลือกสาระการเรียนรู้จาก 8 กลุ่มสาระ มาจัดทำเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ของสาระการเรียนรู้หรือรายวิชานั้น ๆ

หลักการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประสบความสำเร็จตามแนวทางและจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของประเทศ และเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ จึงกำหนดหลักการของหลักสูตร ไว้ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดมุ่งหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ ที่เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ
3. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจให้สังคมมีส่วนร่วมจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
4. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่น ทั้งในด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 3)

จากหลักการของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สรุปได้ว่าเป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นความเป็นเอกภาพของชาติ เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ให้ได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและจัดการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีโครงสร้างของหลักสูตรที่ยืดหยุ่นครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย ตอบสนองการกระจายอำนาจโดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับท้องถิ่น

จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงได้กำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต

3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 3)

จากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สรุปได้ว่าหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ มีสุขภาพดี มีความรักชาติ และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

โครงสร้างของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรแกนกลางที่ทุกสถานศึกษาต้องนำไปปรับใช้เพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่งจึงมีการกำหนดโครงสร้างของกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะกระบวนการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความสมดุล คำนึงถึงหลักการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา จึงกำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สุขศึกษา และพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 5)

นอกจากนี้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดเวลาเรียนขั้นต่ำระดับชั้นประถมศึกษาให้มีเวลาเรียนวันละไม่เกิน 5 ชั่วโมงต่อปี ซึ่งสถานศึกษาสามารถเพิ่มเติมได้ตามความพร้อม และจุดเน้นตามบริบทของสถานศึกษา และสภาพของผู้เรียน โดยในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ต้องมีเวลาเรียนรวมตามที่กำหนด นอกจากนี้ผู้เรียนต้องมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด สำหรับเวลาเรียนเพิ่มเติมให้จัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับความพร้อม จุดเน้นของสถานศึกษา และเกณฑ์พิจารณาการจบหลักสูตร

จากโครงสร้างของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สรุปว่ากลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน สำหรับผู้เรียนทุกคน โดยสถานศึกษาทุกแห่งจะต้องจัดหลักสูตรสถานศึกษาให้มีกลุ่มสาระครบทั้ง 8 กลุ่มสาระ ให้ผู้เรียนเรียนครบตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้ และได้เรียนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งกำหนดไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

การจัดการเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีความสำคัญต่างกันไปตามเรื่อง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เป็นไปตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 17) ได้กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ใน มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ ซึ่งผู้สอนจะต้องเป็นผู้ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และเป็นผู้ให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการตัดสินใจ

○ ทิศนา ขัมมณี (2545 : 25) ได้กล่าวถึง ความหมายของการจัดการเรียนรู้ไว้ว่า

1. การเรียนรู้เป็นงานเฉพาะบุคคลที่ไม่สามารถทำแทนกันได้ ผู้สอนต้องการให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ จะต้องเปิดโอกาสให้เขามีประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยตนเอง
2. การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา ต้องมีการใช้กระบวนการคิดในการสร้างความเข้าใจในความหมายของสิ่งต่าง ๆ ผู้สอนจึงต้องเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนเกิดกระบวนการคิดเพื่อทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ
3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม เพราะในเรื่องเดียวกันอาจคิดได้หลายมุม ทำให้เกิดการเติมเต็มข้อความรู้และตรวจสอบความถูกต้องของการเรียนรู้ ผู้สอนจึงต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนอย่างเต็มที่และเต็มศักยภาพของผู้เรียน
4. การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่สนุกสนาน ผู้สอนจึงควรสร้างภาวะที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และเกิดความสุขเมื่อได้ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง
5. การเรียนรู้เป็นงานที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต ผู้สอนจึงควรสร้างกิจกรรมที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
6. การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดการเรียนรู้ ผู้สอนจึงควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาความรู้ด้วยตนเอง

จากความหมายการเรียนรู้ สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้พัฒนาตนเองตามความสามารถ มีการลงมือปฏิบัติเพื่อให้ได้ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ โดยมีผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะแนวทางและเชื่อมโยงความรู้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับนักเรียน

แนวการจัดการเรียนรู้

ปัจจุบันได้มีการกำหนดกลุ่มสาระการเรียนรู้ไว้ 8 กลุ่มสาระ ดังที่ได้กล่าวข้างต้นกลุ่มสาระที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้คือ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีเนื้อหาการจัดการเรียนรู้ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2547 : 7-11)

การจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้กำหนดความสำคัญสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ และคำอธิบายรายวิชาไว้ดังนี้

1. ความสำคัญของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ต้องเรียนตลอด 12 ปี การศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ประกอบมาจากหลายแขนงวิชา จึงมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ โดยนำวิทยาการจากแขนงวิชาต่าง ๆ ในสาขาสังคมศาสตร์มาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ จริยธรรม ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ปรัชญาและศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ออกแบบมา เพื่อส่งเสริมศักยภาพการเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียน โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

ดังนั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจึงมิใช่การเรียน แต่เนื้อหาความรู้แต่ต้องการให้ผู้เรียนเป็นนักวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหา นำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้สำรวจความเป็นไปในสังคมและในโลก พิจารณามุมมอง พุดเขียน ประเมิน คิดคำนวณ วิเคราะห์ สร้างจินตนาการ ต่อสู้ และพากเพียรพยายามในเรื่องต่าง ๆ กัน อย่างไรก็ตาม สังคมศึกษาเชื่อมโยงกิจกรรมที่มนุษย์ทำ โดยเน้นทั้งเรื่องวรรณกรรม ศิลปะ เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเข้าด้วยกัน

2. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

ในการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสม ความจำเป็นและความสะดวกในการจัดสาระการเรียนรู้ และเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่กำหนดสาระการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ประวัติศาสตร์ ปรัชญา สังคมวิทยา มนุษยวิทยา ที่มุ่งศึกษามาตรฐานความประพฤติของพลเมืองและการยกระดับ ภาวะทางจิต ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะเกี่ยวกับจริยธรรม คุณธรรมที่ว่าด้วย หลักความประพฤติของคนดีและอุดมคติตามแนวคิดตามความเชื่อของศาสนาที่ตนนับถือ

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์ เกี่ยวกับหลักจริยธรรม คุณธรรมในการควบคุมความประพฤติ สามารถนำความคิด ความเชื่อและศรัทธา ทางศาสนาเป็นแนวทางให้ผู้เรียนมีอุดมคติการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา เพื่อพัฒนาตนให้เป็นคนดี บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นขอบข่ายสาระหลักที่มีแนวความคิดรวบยอดเกี่ยวข้องกับ สังคมวิทยา มนุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ โดยศึกษาระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในฐานะ ที่เป็นสมาชิกของสังคม มีวัฒนธรรม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นกลุ่ม ศึกษาสถาบันทางสังคมการจัด ระเบียบทางสังคม มุ่งให้เกิดความเข้าใจต่อระบบการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ ในฐานะพลเมืองของประเทศไทยในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ศึกษาการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินของไทย และหลักกฎหมายที่สำคัญ องค์ประกอบของ กระบวนการยุติธรรม ด้วยความคิดรวบยอดเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ชุมชน สังคม ที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงและแตกต่าง มีการขัดเกลาทางสังคม ในทั้ง ทางตรงและทางอ้อม ในฐานะที่เป็นสมาชิกที่อยู่ร่วมกัน อันมีบรรทัดฐานทางสังคม มีระบบ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีทางสังคม สถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคม รวมทั้งสามารถ วิเคราะห์สภาพสังคม วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ระหว่างสังคมไทยกับสังคมอื่นในโลก เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งให้ความเข้าใจว่ามนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนอง ความต้องการและความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความต้องการและความจำเป็น ที่ไม่จำกัด ในขณะที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคมท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในระดับ ประเทศ และระดับโลก ตลอดจนบทบาทของเทคโนโลยีที่มีต่อการตัดสินใจในทางเศรษฐกิจมีความ สามารถที่จะฉลาดเลือก ประเมิน คัดพิจารณาผลที่เกิดจากทางเลือกและตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ปรัชญา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และ โบราณคดี ที่มุ่งให้เข้าใจว่าพัฒนาการ การดำเนินชีวิตของมนุษยชาตินั้นมีการสั่งสมตามกาลเวลาอย่างต่อเนื่อง และเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การศึกษาเรื่องราวในอดีต ทำให้เกิดการเรียนรู้ว่ามนุษย์ในอดีตเผชิญปัญหาต่างๆ ในขณะที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร เหตุการณ์และการกระทำในอดีต มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในเวลาต่อมาอย่างไร อันจะเป็นการสร้างประสบการณ์และทางเลือกในการดำรงชีวิตแก่คนรุ่นหลังต่อไป

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของตนเอง สังคม และประเทศชาติ ว่ามีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องและมีการเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบันอย่างไร มีความสามารถในการตีความและอธิบายนัยสำคัญของเหตุการณ์ ปัญหา และแบบแผนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เชิงประวัติศาสตร์ของประเทศและสังคมอื่น จากอดีตมาทำความเข้าใจปัจจุบัน และที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ที่มุ่งจะให้ความเข้าใจเรื่องมิติสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในโลก ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์ในการศึกษา ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในเชิงมิติ ทั้งในส่วนของประเทศไทยกับโลกที่เราอาศัยอยู่ มีความสามารถที่จะอธิบายลักษณะตำแหน่ง แหล่งที่อยู่แบบแผนและกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ปรากฏการณ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม วิเคราะห์และตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ที่ผลสังคม คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของชาติและผลกระทบที่มีต่อโลก

มาตรฐานการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ทั้ง 5 สาระของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละสาระ ดังนี้

lib สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส 1.2 ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในด้านพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส 1.3 ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 ปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดี ตามกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ชีตมัน ศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิต และการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลา และยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผลมาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ในแง่ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความภาคภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ ตระหนักความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ที่ปรากฏในระวางที่ ซึ่งมีผลต่อกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหาข้อมูล ภูมิสารสนเทศ อันจะนำไปสู่การใช้และการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิด การสร้างสรรค์วัฒนธรรม และมีจิตสำนึก อนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำอธิบายรายวิชากลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

จากหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของโรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 120 ชั่วโมง

ศึกษาพุทธประวัติ พระไตรปิฎกและคัมภีร์ของศาสนาอื่น หลักธรรม จริยธรรม เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง พุทธสุภาษิต ศาสนาพิธีและพิธีกรรม การฝึกสมาธิและเจริญปัญญาทำความดีจากตัวอย่างในชีวิตประจำวัน การประพฤติปฏิบัติของบุคคลสำคัญในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ประวัติพระพุทธรูปเจ้าและสาวก คัมภีร์ศาสนาพุทธและศาสนาอื่น หลักธรรมสำคัญที่นำมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตตน สามารถใช้จริยธรรมพัฒนาตนเอง รู้พุทธศาสนาสุภาษิตสำคัญปฏิบัติตามศาสนพิธี พิธีกรรมอย่างถูกต้อง ประพฤติตนตามแบบอย่างที่ดี

ศึกษาหน้าที่ความรับผิดชอบ คุณธรรมการเป็นพลเมืองดี ทำงานแบบประชาธิปไตย สถานภาพ บทบาท หน้าที่ สิทธิ เสรีภาพ กฎหมายสิทธิเด็ก บรรทัดฐาน วัฒนธรรม อิทธิพลท้องถิ่น ที่มีต่อพฤติกรรม การพัฒนาท้องถิ่น การปกครองของไทย กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายในชีวิตประจำวัน มีส่วนร่วมประชาธิปไตยระดับครอบครัว โรงเรียน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจระบอบประชาธิปไตย รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบของพลเมืองดี สามารถทำงานและพัฒนาท้องถิ่นแบบประชาธิปไตย ใช้กฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันตนเองและผู้อื่น

ศึกษาทรัพยากร ระบบสินเชื่อ ทำงานประมาณตนเอง การซื้อขายเงินผ่อนส่ง การคุ้มครองผู้บริโภค เศรษฐกิจพอเพียง สหกรณ์ เศรษฐกิจต่างๆ ธนาคาร รายได้ของรัฐ การพึ่งพาแข่งขันระดับชุมชน เพื่อให้รู้และเข้าใจเรื่องการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น การใช้จ่ายของตนเอง ผลดีผลเสียของระบบสินเชื่อ การซื้อของเงินผ่อน ประโยชน์ที่ผู้บริโภคได้รับการพึ่งพาระบบเศรษฐกิจพอเพียงประโยชน์ สหกรณ์ ระบบเศรษฐกิจแบบต่าง ๆ หน้าที่และประโยชน์ของสถาบันการเงิน ประโยชน์ที่ได้รับจากเศรษฐกิจระดับชุมชน

ศึกษาเหตุการณ์จากช่วงเวลา การสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมไทย อารยธรรมไทย อารยธรรมท้องถิ่น เพื่อให้รู้และเข้าใจเหตุการณ์ในช่วงทศวรรษ ศตวรรษ สหัสวรรษ ข้อมูลและเหตุการณ์ในอดีตที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานของคนไทย ภูมิปัญญาและบุคคลสำคัญของท้องถิ่น

ศึกษาภูมิศาสตร์ ภูมิศาสตร์ภูมิภาคไทย ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม และท้องถิ่น ภาวะประชากรชุมชน ชนบทและชุมชนเมือง การตั้งถิ่นฐาน ปรากฏการณ์ธรรมชาติ และลักษณะทางกายภาพท้องถิ่น แผนที่คู่มือสำรวจทางภูมิศาสตร์ เพื่อให้รู้และเข้าใจสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต ผลจากภาวะประชากรทั้งจากชุมชน เมืองและชนบท รู้วิธีแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมใกล้ตัว บอกปรากฏการณ์ธรรมชาติและลักษณะทางกายภาพในท้องถิ่นของตนใช้แผนที่ศึกษากระบวนการทางภูมิศาสตร์ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับท้องถิ่น

จากการศึกษาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า มีการจัดการเรียนรู้ที่เป็นเรื่องของสาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งอยู่ในสาระที่ 2 ของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งพบว่ามีวิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้สอนนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับนักเรียน มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม อันจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข

การพัฒนาหลักสูตร โดยเน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น/ชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอนนั้นมีดังนี้

1. ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมกับโรงเรียน โดยเป็นผู้ให้และผู้รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชนแก่โรงเรียนในขั้นตอนของการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล
2. การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น คนในชุมชนที่มีความรู้ในเรื่องที่จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นก็สามารถร่วมกับโรงเรียนประชุมวางแผนกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร
3. คนในชุมชนให้ข้อมูลป้อนกลับแก่โรงเรียนเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
4. ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกับครูผู้สอน
5. เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์โดย
 - 5.1 ถ่ายทอดความรู้โดยตรงแก่ครู แล้วครูนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้แก่นักเรียน
 - 5.2 ถ่ายทอดความรู้โดยตรงแก่นักเรียน
 - 5.3 ถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนร่วมกับครู
6. ให้สัมภาษณ์แก่นักเรียนและตอบข้อซักถามต่าง ๆ ของนักเรียนเป็นแหล่งวิชาการให้นักเรียนได้ศึกษาดูงานเป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติแก่นักเรียน และร่วมวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่ไปฝึกปฏิบัติ

จากคำกล่าวข้างต้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอนนั้น จะทำให้การจัดการเรียนการสอนมีความหมายต่อผู้เรียนมากขึ้นเพราะแหล่งเรียนรู้มีอยู่ในท้องถิ่นของตน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นกับผู้เรียน เกิดความรักความหวงแหนภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาและได้รับการอนุรักษ์สืบต่อไป

ชุดกิจกรรมการเรียนรู้

ความหมายของชุดกิจกรรม

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2542 : 19) ได้ให้ความหมายของชุดกิจกรรมไว้ว่า ชุดกิจกรรมเป็นสื่อการสอนชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นชุดของสื่อประสม (Multi Media) ซึ่งหมายถึง การใช้สื่อการสอนตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป เพื่อให้ผู้เรียนได้ความรู้ตามที่ต้องการ สื่อที่นำมาใช้ร่วมกันนี้จะช่วยเสริมประสบการณ์ซึ่งกันและกันตามลำดับ ขั้นตอนการจัดไว้สำหรับหน่วยการเรียนรู้ตามหัวข้อเนื้อหาและประสบการณ์ของแต่ละหน่วยที่ต้องการจะให้ผู้เรียนได้รับ

สุคนธ์ สิ้นทพานนท์ (2553 : 14) ได้กล่าวว่า ชุดกิจกรรมเป็นนวัตกรรมที่ครูใช้ประกอบการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยผู้เรียนศึกษาและใช้สื่อต่าง ๆ ในชุดกิจกรรมที่ผู้สอนสร้างขึ้น ซึ่งเป็นรูปแบบของการสื่อสารระหว่างผู้สอนและผู้เรียน

สรุปได้ว่า ชุดกิจกรรมเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่ครูใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นชุดของสื่อประสม มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเรื่องที่จะสอน มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ ทั้งด้านวิธีการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและการใช้สื่อ ตลอดจนการวัดและประเมินผล โดยจัดไว้เป็นชุด ๆ เพื่อให้ครูผู้สอนใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

ประเภทของชุดกิจกรรม

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2542 : 94-97) แบ่งชุดกิจกรรมออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ชุดกิจกรรมประกอบคำบรรยาย เป็นชุดกิจกรรมสำหรับผู้สอนที่ใช้สอนผู้เรียนเป็นกลุ่มใหญ่หรือเป็นกิจกรรมการสอนที่ต้องการปูพื้นฐานให้ผู้เรียนส่วนใหญ่ได้รู้และเข้าใจในเวลาเดียวกัน มุ่งในการขยายเนื้อหาสาระให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ชุดกิจกรรมแบบนี้ช่วยให้ครูผู้สอนลดการพูดให้น้อยลง และเป็นการใช้สื่อการสอนที่มีพร้อมอยู่ในชุดกิจกรรมในการเสนอเนื้อหามากขึ้น สื่อที่ใช้อาจเป็นรูปภาพ แผนภูมิหรือกิจกรรมที่กำหนดไว้เป็นต้น

2. ชุดกิจกรรมแบบกลุ่มกิจกรรม เป็นชุดกิจกรรมสำหรับผู้เรียนเรียนร่วมกันกลุ่มเล็ก ๆ ประมาณ 5-7 คน โดยใช้สื่อการสอนที่บรรจุไว้ในกิจกรรมแต่ละชุด มุ่งที่จะฝึกทักษะในเนื้อหาวิชาที่เรียนและให้ผู้เรียนมีโอกาสดำเนินงานร่วมกัน ชุดกิจกรรมชนิดนี้มักจะใช้ในการสอนแบบกิจกรรมกลุ่ม เช่น การสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นต้น

3. ชุดกิจกรรมแบบรายบุคคลหรือชุดกิจกรรมแบบเอกกัตภาพเป็นชุดกิจกรรมที่ใช้สำหรับนักเรียนด้วยตนเองเป็นรายบุคคล คือผู้เรียนจะต้องศึกษาหาความรู้ตามความสามารถและความสนใจของตนเอง อาจเรียนที่โรงเรียนหรือที่บ้านก็ได้ ส่วนมากมักจะมุ่งให้ผู้เรียนได้ทำความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่เรียนเพิ่มเติม ผู้เรียนสามารถประเมินผลการเรียนด้วยตนเองได้ ชุดกิจกรรมชนิดนี้อาจจัดในลักษณะของหน่วยการสอนย่อยหรือโมดูลได้

วรวิทย์ นิเทศศิลป์ (2551 : 269) ได้แบ่งประเภทของชุดกิจกรรม ดังนี้

1. ชุดกิจกรรมแบบบรรยาย ผู้สอนใช้ประกอบการสอนในชั้นเรียน ประกอบด้วย คู่มือครู เนื้อหา สื่อการเรียนการสอน และการประเมินผล
2. ชุดกิจกรรมแบบกลุ่มย่อยหรือศูนย์การเรียนรู้ เป็นชุดกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ใช้สำหรับเรียนรู้ภายในกลุ่มด้วยตนเอง ประกอบด้วย บัตรคำสั่ง เนื้อหา สื่อประสม การประเมินผล และอาจมีเฉลยแบบประเมินผลไว้ด้วย
3. ชุดกิจกรรมรายบุคคล เป็นชุดกิจกรรมที่จัดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตัวเองตามคำแนะนำที่ระบุไว้ ถ้าสงสัยในตอนใดก็ถามผู้สอนได้ ผู้เรียนสามารถปรึกษากันระหว่างเรียนได้ ผู้เรียนอาจนำไปศึกษานอกเวลาเรียนหรือนำไปศึกษาที่บ้านก็ได้
4. ชุดกิจกรรมทางไกล เป็นชุดการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนที่อยู่ต่างถิ่นต่างเวลา มุ่งสอนให้ผู้เรียนได้ศึกษาด้วยตนเองไม่ต้องเข้าชั้นเรียน ชุดการเรียนการสอนทางไกลนี้ประกอบด้วย สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ รายการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์และการสอนเสริมตามศูนย์บริการการศึกษา เช่น ชุดการเรียนการสอนทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เป็นต้น

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2553 : 16) กล่าวสรุปได้ว่า ชุดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับครูผู้สอนในการจัดการศึกษาในระบบนั้นสามารถจัดทำได้ 4 รูปแบบ คือ

1. ชุดการเรียนการสอนสำหรับครูผู้สอน เป็นชุดการสอนที่ครูใช้สำหรับประกอบการสอน ประกอบด้วยคู่มือครู สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย มีการจัดกิจกรรมและสื่อการสอนประกอบการบรรยายของผู้สอน ชุดการเรียนการสอนนี้มีเนื้อหาสาระวิชาเพียงหน่วยเดียวและใช้กับผู้เรียนทั้งชั้นแบ่งเป็นหัวข้อที่จะบรรยาย มีการกำหนดกิจกรรมตามลำดับขั้น
2. ชุดการเรียนการสอนสำหรับกิจกรรมกลุ่ม เป็นชุดการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนได้ศึกษาความรู้ร่วมกัน โดยปฏิบัติกิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้ในชุดการเรียนการสอนหรืออาจจะเรียนรู้ชุดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ กล่าวคือ ในแต่ละศูนย์การเรียนรู้จะมีชุดการเรียนการสอนในแต่ละหัวข้อย่อยของหน่วยการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนศึกษา ผู้เรียนแต่ละกลุ่มจะหมุนเวียนศึกษาความรู้และทำกิจกรรมของชุดสอนจบครบทุกศูนย์การเรียนรู้
3. ชุดการเรียนการสอนรายบุคคล เป็นชุดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนศึกษาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะเรียนรู้ตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในชุดการเรียนการสอน ซึ่งสามารถศึกษาได้ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน และเมื่อศึกษาจนครบตามขั้นตอนแล้วผู้เรียนสามารถประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองได้ด้วยตนเอง
4. ชุดการเรียนการสอนแบบผสม เป็นชุดการเรียนการสอนที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย บางขั้นตอนผู้สอนอาจใช้วิธีการบรรยายประกอบการใช้สื่อ บางขั้นตอนผู้สอนอาจให้ผู้เรียนศึกษาความรู้ด้วยตนเองเป็นรายบุคคล และบางขั้นตอนอาจให้ผู้เรียนศึกษาความรู้จากชุดการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมกลุ่ม เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของชุดกิจกรรมมี 4 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ ชุดกิจกรรมแบบบรรยายหรือประกอบคำบรรยาย ชุดกิจกรรมแบบกลุ่มย่อยหรือศูนย์การเรียนรู้ ชุดกิจกรรมรายบุคคลหรือแบบทางไกล และชุดกิจกรรมแบบผสม

องค์ประกอบของชุดกิจกรรม

บุญเกื้อ คารหาเวช (2542 : 92-94) กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของชุดกิจกรรมจำแนกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. คู่มือครู เป็นคู่มือและแผนการสอนสำหรับครูผู้สอน หรือผู้เรียน ตามแต่วิธีของชุดกิจกรรมภายในคู่มือจะชี้แจงถึงวิธีการใช้ชุดกิจกรรมเอาไว้อย่างละเอียด อาจทำเป็นเล่มหรือแผ่นพับได้
2. บัตรคำสั่งหรือคำแนะนำ จะเป็นส่วนที่บอกให้ผู้เรียนดำเนินการเรียนรู้หรือประกอบกิจกรรมแต่ละอย่างตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ บัตรคำสั่งจะมีอยู่ในชุดกิจกรรมแบบกลุ่มและรายบุคคล ซึ่งประกอบด้วย คำอธิบายในเรื่องที่จะศึกษา คำสั่งให้ผู้เรียนดำเนินการ และการสรุปบทเรียน
3. เนื้อหาสาระและสื่อ จะบรรจุไว้ในรูปของสื่อการสอนต่าง ๆ โดยอาจจะประกอบด้วย บทเรียน โปรแกรม สไลด์ เทปบันทึกเสียง ตัวอย่างของจริง รูปภาพ เป็นต้น ผู้เรียนจะศึกษาจากสื่อการสอนต่าง ๆ ที่บรรจุอยู่ในชุดกิจกรรมตามบัตรคำสั่งที่กำหนดไว้
4. แบบประเมินผล ผู้เรียนทำการประเมินผลความรู้ด้วยตนเอง ก่อนเรียนและหลังเรียน แบบประเมินผลที่อยู่ในชุดกิจกรรมอาจเป็นแบบฝึกหัดให้เติมคำลงในช่องว่าง เลือกคำตอบที่ถูกต้อง จับคู่ คูณจากการทดลองหรือให้ทำกิจกรรม เป็นต้น

ส่วนประกอบดังกล่าวข้างต้นจะบรรจุในซองหรือกล่อง จัดเอาไว้เป็นหมวดหมู่ เพื่อความสะดวกแก่การใช้ นิยมแยกออกเป็นส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. กล่อง
2. สื่อการสอนและบัตรบอกชนิดของสื่อการสอนเรียงตามลำดับการใช้
3. บันทึกรายการ
4. อุปกรณ์การสอน

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2553 : 16) กล่าวสรุปส่วนองค์ประกอบสำคัญของชุดการเรียนการสอน ดังนี้

1. คำชี้แจงในการใช้ชุดการเรียนการสอน เป็นคำชี้แจงให้ผู้เรียนทราบถึงจุดประสงค์ของการเรียน ชุดการเรียนการสอนและส่วนประกอบของชุดการเรียนการสอน เช่น ประกอบด้วยบัตรคำสั่ง บัตรปฏิบัติการ บัตรเนื้อหา บัตรฝึกและบัตรเฉลย บัตรปฏิบัติการและบัตรเฉลย บัตรทดสอบและบัตรเฉลยบัตรทดสอบ

2. บัตรคำสั่ง เป็นการชี้แจงรายละเอียดของการศึกษาชุดการเรียนรู้การสอนนั้นว่าจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนอย่างไร

3. บัตรกิจกรรมหรือบัตรปฏิบัติการ บางชุดการเรียนรู้การสอน อาจจะออกแบบให้มีบัตรกิจกรรมหรือบัตรปฏิบัติการ ซึ่งเป็นบัตรที่บอกให้ผู้เรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ

4. บัตรเนื้อหา เป็นบัตรที่บอกเนื้อหาที่จะให้ผู้เรียนศึกษา สิ่งที่ควรมีในบัตรเนื้อหา คือ หัวเรื่อง สูตร นิยาม และคำอธิบาย

5. บัตรแบบฝึกหัดหรือบัตรงาน เป็นแบบฝึกหัดที่ให้ผู้เรียนทำหลังจากได้ทำกิจกรรม และศึกษาเนื้อหาจนเข้าใจแล้ว

6. บัตรเฉลยบัตรแบบฝึกหัด เมื่อผู้เรียนทำบัตรแบบฝึกหัดเสร็จแล้ว สามารถตรวจสอบความถูกต้องจากบัตรเฉลยบัตรแบบฝึกหัด

7. บัตรทดสอบ เมื่อผู้เรียนได้ทำบัตรแบบฝึกหัดเสร็จแล้ว ผู้เรียนจะมีความรู้ในหัวข้อที่เรียนนั้น ๆ ต่อจากนั้นจึงให้ผู้เรียนทำบัตรทดสอบ

8. บัตรเฉลยบัตรทดสอบ เป็นบัตรที่มีคำตอบของบัตรทดสอบที่ผู้เรียนได้ทำไปแล้วเป็นการตรวจสอบหรือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในการศึกษาชุดการเรียนรู้การสอนนั้น

ขั้นตอนการสร้างชุดกิจกรรม

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2521 : 134-138) ได้เสนอขั้นตอนการผลิตชุดกิจกรรม ดังนี้

1. ศึกษาเนื้อหาสาระของวิชาทั้งหมดอย่างละเอียดว่าสิ่งที่เรานำมาทำเป็นชุดกิจกรรมนั้นจะมุ่งให้เกิดหลักการของการเรียนรู้อะไรบ้างให้กับผู้เรียน นำวิชาที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์แล้วมาแบ่งเป็นหน่วยการเรียนรู้การสอน ในแต่ละหน่วยนั้นจะมีหัวเรื่องย่อย ๆ รวมอยู่อีก ซึ่งจะต้องศึกษาพิจารณาให้ละเอียดชัดเจน เพื่อไม่ให้เกิดการซ้ำซ้อนในหน่วยอื่น ๆ อันจะสร้างความสับสนให้กับนักเรียนได้ และควรคำนึงถึงการแบ่งหน่วยการเรียนรู้การสอนของแต่ละวิชานั้น ควรจะเรียงลำดับขั้นตอนของเนื้อหาสาระให้ถูกต้องว่า อะไรเป็นสิ่งที่จำเป็นที่นักเรียนจะต้องเรียนรู้ก่อนอันเป็นพื้นฐานตามขั้นตอนของความรู้และลักษณะธรรมชาติของวิชานั้น

2. พิจารณาตัดสินใจว่าจะทำชุดกิจกรรมแบบใด โดยคำนึงถึงข้อกำหนดว่า นักเรียนคือใคร (Who Learner) จะให้อะไรกับนักเรียน (Give What Condition) จะให้ทำกิจกรรมอย่างไร (Does What Activities) จะทำได้ได้อย่างไร (How Well Criterion) สิ่งเหล่านี้จะเป็นเกณฑ์ในการกำหนดการเรียน

3. กำหนดหน่วยการเรียนรู้การสอน โดยประมาณเนื้อหาสาระที่เราจะสามารถถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนได้ตามชั่วโมงที่กำหนด โดยคำนึงถึงว่าเป็นหน่วยที่น่าสนใจน่าสนุกน่าเรียนรู้ หาสื่อการเรียนรู้ได้ง่าย ศึกษาว่าหน่วยการเรียนรู้สอนนั้นมีหลักการหรือความคิดรวบยอดอะไร พยายามดึงเอาแก่นของหลักการเรียนรู้ออกมาให้ได้

4. กำหนดความคิดรวบยอด ความคิดรวบยอดที่กำหนดขึ้นจะต้องสอดคล้องกับหน่วย และหัวข้อ เพราะความคิดรวบยอดเป็นเรื่องของความเข้าใจ อันเกิดจากประสาทสัมผัสกับสิ่งแวดล้อม เพื่อตีความหมายออกมาเป็นพฤติกรรมทางสมอง แล้วนำสิ่งใหม่ไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม เกิดเป็นความคิดรวบยอดฝังอยู่ในความทรงจำ

5. จุดประสงค์การเรียนรู้ การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้จะต้องสอดคล้องกับความคิด รวบยอด โดยกำหนดเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ถ้าผู้สอนกำหนดหรือระบุให้ชัดเจนมากเท่าใด ก็ยังมีทางประสบความสำเร็จในการสอนมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นจึงควรใช้เวลาตรวจสอบจุดประสงค์ การเรียนแต่ละข้อให้ถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหาสาระการเรียนรู้

6. การวิเคราะห์งาน คือการนำจุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละข้อมาทำการวิเคราะห์งานเพื่อ หากิจกรรมการเรียนการสอนแล้วจัดลำดับกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมถูกต้อง สอดคล้องกับ จุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในแต่ละข้อ

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2553 : 16) การสร้างชุดการเรียนการสอน ครูควรดำเนินการตาม ขั้นตอนต่อไปนี้

1. เลือกหัวข้อ (Topic) กำหนดขอบเขต และประเด็นสำคัญของเนื้อหา ผู้สร้างชุดการเรียน การสอนควรเลือกหัวข้อและประเด็นสำคัญได้จากการวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้และสาระการ เรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในระดับชั้นที่จะสอนว่าหัวข้อใดเหมาะสมที่ควรนำไป สร้างชุดการเรียนการสอน

2. กำหนดเนื้อหาที่จะจัดทำชุดการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงความรู้พื้นฐานของผู้เรียน

3. เขียนจุดประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน การเขียนจุดประสงค์ควรเขียนลักษณะ จุดประสงค์เฉพาะหรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เพื่อให้ผู้สอนและผู้เรียนทราบจุดประสงค์ว่าเมื่อ ศึกษาชุดการเรียนการสอนแล้ว ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถอย่างไร

4. สร้างแบบทดสอบ การสร้างแบบทดสอบ มี 3 แบบ คือ

4.1 แบบทดสอบวัดพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน เพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความรู้ พื้นฐานก่อนที่จะมาเรียนเพียงพอหรือไม่

4.2 แบบทดสอบย่อย เพื่อวัดความรู้ของผู้เรียน หลังจากเรียนจบในแต่ละเนื้อหาย่อย

4.3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ในการเรียน โดยใช้ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ภายหลังจากการศึกษาชุดการเรียนการสอนจบแล้ว

5. จัดทำชุดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

5.1 บัตรคำสั่ง

5.2 บัตรปฏิบัติการ และบัตรเฉลย (ถ้ามี)

5.3 บัตรเนื้อหา

5.4 บัตรฝึกหัด และบัตรเฉลยบัตรฝึกหัด

5.5 บัตรทดสอบ และบัตรเฉลยบัตรทดสอบ

6. วางแผนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนเตรียมออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมีหลักการสำคัญคือ

6.1 ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการทำกิจกรรมด้วยตนเอง โดยมีผู้สอนเป็นผู้คอยชี้แนะและควบคุมการเรียนการสอน

6.2 เลือกกิจกรรมหลากหลายที่เหมาะสมกับชุดการเรียนการสอน

6.3 ฝึกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการคิดอย่างหลากหลาย เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

6.4 มีกิจกรรมที่ฝึกให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น

7. การรวบรวมและจัดทำสื่อการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนบางชนิดอาจมีผู้จัดทำไว้แล้ว ผู้สอนอาจนำมาปรับปรุง ดัดแปลงใหม่ให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระและจุดประสงค์ที่ต้องการสอน ในกรณีที่ไม่มีสื่อที่ตรงตามจุดประสงค์ที่จะสอน ครูผู้สอนต้องสร้างสื่อการเรียนการสอนใหม่ซึ่งต้องใช้เวลามาก

สรุปได้ว่า ขั้นตอนการสร้างชุดกิจกรรมมีดังนี้ 1) เลือกหัวข้อ กำหนดขอบเขต ประเด็นสำคัญของเนื้อหา 2) กำหนดเนื้อหาที่จะจัดทำชุดกิจกรรม 3) เขียนจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ 4) สร้างแบบทดสอบ 5) จัดทำชุดกิจกรรม 6) จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ 7) รวบรวมและผลิตสื่อการเรียนรู้ 8) หาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม

การหาประสิทธิภาพและเกณฑ์ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552 : 71-73) ได้กล่าวถึง การหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม ดังนี้ การหาประสิทธิภาพของนวัตกรรม หมายถึง การนำนวัตกรรมนั้นไปทดลองใช้ตามขั้นตอนที่กำหนดไว้เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงให้เป็นชุดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ ก่อนนำไปใช้จริง ซึ่งผู้สร้างชุดกิจกรรมควรดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาการกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพของนวัตกรรม ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมจะกำหนดเป็นเกณฑ์ที่ผู้สอนคาดหมายว่า ผู้เรียนจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยถือว่านวัตกรรมที่จะมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เช่น กำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมไว้ 80/80 มีความหมายว่า

80 แรก หมายถึง คะแนนรวมของนักเรียนทุกคนจากการปฏิบัติแต่ละกิจกรรมย่อยในชุดกิจกรรมนั้น แล้วได้ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป

80 หลัง หมายถึง คะแนนรวมของนักเรียนทุกคนจากการทดสอบหลังเรียนในชุดกิจกรรม แล้วได้ตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป

การที่จะกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพให้มีค่าเท่าใด ให้ผู้สอนเป็นผู้พิจารณาจากธรรมชาติของวิชา สภาพของนักเรียน และความสามารถของผู้ผลิตสื่อ ซึ่งการตั้งเกณฑ์ไว้สูงเกินไปจะทำให้เกิดความท้อถอยในการพัฒนาให้ถึงเกณฑ์ แต่ถ้าตั้งเกณฑ์ไว้ต่ำเกินไปจะได้นวัตกรรมที่มีคุณภาพต่ำ โดยปกติเนื้อหาที่เป็นความรู้ความจำมักจะตั้งไว้ที่ 80/80, 85/85 หรือ 90/90 ส่วนเนื้อหาที่เป็นทักษะหรือเจตคติอาจตั้งไว้ต่ำกว่านี้ เช่น 70/70, 75/75 เป็นต้น

2. กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการทดลองใช้นวัตกรรม กลุ่มตัวอย่างควรมีคุณลักษณะดังนี้

2.1 เป็นนักเรียนที่เรียนอยู่ในระดับเดียวกับนักเรียนที่เราจะนำนวัตกรรมไปใช้จริง

2.2 เป็นนักเรียนที่ยังไม่เคยเรียนเนื้อหาที่ใช้ในการสร้างนวัตกรรม

2.3 เป็นนักเรียนที่มีคุณลักษณะตรงกับประเภทของนวัตกรรมที่กำหนด เช่น ชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นใช้เพื่อให้นักเรียนเป็นกลุ่มและเป็นนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ นักเรียนที่นำมาทดลองต้องเหมาะสมกับลักษณะชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้น หรือถ้าเป็นผู้เรียนในห้องเรียนทั่วไปก็อาจใช้นักเรียนที่มีทั้งสติปัญญาสูง ปานกลาง และต่ำได้

2.4 เป็นนักเรียนที่สามารถให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้ทดลองใช้นวัตกรรมได้ เพื่อนำผลการให้ข้อมูลนั้นไปปรับปรุงนวัตกรรมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. การทดลองใช้นวัตกรรม (Try Out) การทดลองใช้นวัตกรรม เป็นการตรวจสอบความเป็นไปได้ของนวัตกรรมก่อนนำไปใช้จริงกับนักเรียนที่ต้องการพัฒนา (กลุ่มตัวอย่างจริง) และเพื่อหาประสิทธิภาพของนวัตกรรมว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด รวมทั้งการตรวจสอบหาจุดอ่อน ข้อบกพร่อง และแนวทางแก้ไขนวัตกรรมที่สร้างขึ้น ซึ่งการทดลองใช้มีแนวทางดังนี้

3.1 การทดลองแบบหนึ่งต่อหนึ่ง (1 : 1) คือ การทดลองกับผู้เรียนประมาณ 3 คน โดยใช้ผู้เรียนที่มีระดับสติปัญญาสูง ปานกลาง ต่ำ แล้วนำผลการทดลองไปคำนวณหาประสิทธิภาพและปรับปรุงบางส่วนที่ยังบกพร่อง ในขั้นนี้ประสิทธิภาพที่ได้จะต่ำกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพที่กำหนดไว้

3.2 การทดลองแบบกลุ่มเล็ก (1 : 10) คือ การทดลองกับผู้เรียน 6-10 คน โดยใช้ผู้เรียนที่มีระดับสติปัญญาสูง ปานกลาง ต่ำ แล้วนำผลการทดลองไปคำนวณหาประสิทธิภาพ และปรับปรุงบางส่วนที่ยังบกพร่อง ในขั้นนี้ประสิทธิภาพที่ได้จะใกล้เคียงเกณฑ์ประสิทธิภาพที่กำหนดไว้

3.3 การทดลองภาคสนาม (1 : 100) คือ การทดลองกับผู้เรียนทั้งชั้นเรียน มีจำนวนนักเรียน 30-100 คน แล้วนำผลการทดลองไปคำนวณหาประสิทธิภาพ และปรับปรุงบางส่วนที่ยังบกพร่อง ในขั้นนี้ชุดกิจกรรมน่าจะมีประสิทธิภาพเท่ากับหรือสูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพที่กำหนดไว้

4. การวิเคราะห์และสรุปผลการทดลองใช้นวัตกรรม เมื่อได้กำหนดการทดลองในแต่ละขั้นตอน ผู้สร้างชุดกิจกรรมต้องนำผลมาวิเคราะห์หาค่าที่ขบถบพร่องและวิเคราะห์หาค่าประสิทธิภาพแล้วสรุปผล เช่น E_1 / E_2 เท้ากับ 83.33/83.00 ซึ่งถ้าผู้สร้างกำหนดเกณฑ์เกณฑ์ประสิทธิภาพไว้ที่ 80/80 ค่าที่ได้ในครั้งนี้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งเกณฑ์การยอมรับ หรือไม่ยอมรับประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมดังนี้

เมื่อทดลองสอนโดยใช้ชุดกิจกรรมแล้ว ก็สามารถหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมได้ แล้วนำประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมที่หาได้ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ประสิทธิภาพที่ตั้งไว้ เพื่อให้พิจารณาว่ายอมรับประสิทธิภาพหรือไม่ การยอมรับประสิทธิภาพให้ถือค่าแปรปรวน 2.5-5 เปอร์เซ็นต์ นั่นคือ ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมไม่ควรต่ำกว่าเกณฑ์ 5 เปอร์เซ็นต์ แต่โดยปกติจะกำหนดไว้ 2.5 เปอร์เซ็นต์ อาทิ ตั้งเกณฑ์ประสิทธิภาพไว้ 90/90 เมื่อนำชุดกิจกรรมไปทดลองปรากฏว่า ในชุดกิจกรรมนั้นมีประสิทธิภาพ 87.5/87.5 ก็สามารถยอมรับได้ว่า ชุดกิจกรรมนั้นมีประสิทธิภาพ ซึ่งการยอมรับประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมมี 3 ระดับ คือ

สูงกว่าเกณฑ์ เช่น ตั้งเกณฑ์ไว้ 90/90 แล้วหาประสิทธิภาพชุดกิจกรรมได้ 95/93

เท่าเกณฑ์ เช่น ตั้งเกณฑ์ไว้ 90/90แล้วหาประสิทธิภาพชุดกิจกรรมได้ 90/90 (เป็นไปได้ยากมาก)

ต่ำกว่าเกณฑ์ แต่ยอมรับได้ว่ามีประสิทธิภาพ เช่น ตั้งเกณฑ์ไว้ 90/90 หาประสิทธิภาพชุดกิจกรรมได้ 88.50/87.75

และได้กล่าวต่อไปว่า สุจิตยธรรมมาธิราช (2540 : 494-500) ได้ให้ความหมาย เกณฑ์ประสิทธิภาพ หมายถึง ระดับประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็นระดับที่ผู้ผลิตชุดกิจกรรมจะพึงพอใจว่า หากชุดกิจกรรมมีประสิทธิภาพถึงระดับนั้นแล้วชุดกิจกรรมนั้นก็จะมืคุณค่าต่อการลงทุนผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก

การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพกระทำได้โดยการประเมินผลพฤติกรรมของผู้เรียน 2 ประเภท คือ พฤติกรรมต่อเนื่อง (กระบวนการ) และพฤติกรรมขั้นสุดท้าย (ผลลัพธ์) โดยกำหนดค่าประสิทธิภาพเป็น E_1 (ประสิทธิภาพของกระบวนการ) E_2 (ประสิทธิภาพของผลลัพธ์)

1. ประเมินพฤติกรรมต่อเนื่อง คือ การประเมินต่อเนื่องซึ่งประกอบไปด้วยพฤติกรรมย่อยหลายๆ พฤติกรรม (Process) ของผู้เรียนที่สังเกตจากการประกอบกิจกรรมกลุ่ม และรายงานบุคคล ได้แก่ งานที่มอบหมายและกิจกรรมอื่นใดที่ผู้สอนกำหนดให้

2. ประเมินพฤติกรรมผลลัพธ์ ประเมินผลลัพธ์ (Products) ของผู้เรียนโดยพิจารณาจากการสอบหลังเรียน

สรุปได้ว่า การทดลองใช้และหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมเป็นขั้นตอนที่จะพิสูจน์ว่า ชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นเมื่อนำไปใช้จริงจะเกิดประโยชน์ สามารถแก้ปัญหา ปรับปรุงหรือพัฒนา ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คำนึงค่าตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ หลังจากคำนวณ ค่า E_1/E_2 ออกมาแล้ว หากไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จะต้องพัฒนาปรับปรุงชุดกิจกรรม ที่สร้างขึ้น แล้วทดลองซ้ำ จนกว่าจะได้ชุดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

ขั้นตอนการใช้ชุดกิจกรรม

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2553 : 20) การนำชุดกิจกรรมไปใช้นั้น สามารถนำไปใช้ในการเรียน เป็นรายบุคคล การเรียนเป็นคู่ การเรียนเป็นกลุ่ม โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ได้รับความสนใจของผู้เรียน โดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น ทบทวนความรู้เนื้อหาเดิม เกม ปริศนาคำทาย เป็นต้น

ขั้นที่ 2 แจกจุดประสงค์การเรียนรู้

ขั้นที่ 3 ให้ผู้เรียนศึกษาชุดกิจกรรม ดังนี้

3.1 ศึกษาคำชี้แจงของการใช้ชุดกิจกรรมและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

3.2 ศึกษาบัตรคำสั่ง

3.3 ศึกษาและปฏิบัติตามกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ในบัตรปฏิบัติการ (ถ้ามี) และตรวจคำตอบ

จากบัตรเฉลย

3.4 ศึกษาบัตรเนื้อหา

3.5 ทำบัตรฝึกหัดและตรวจสอบคำตอบจากบัตรเฉลย (ให้ทำบัตรฝึกหัดที่เน้นฝึกทักษะ การคิดเพิ่มเติมได้)

3.6 ทำบัตรทดสอบ

3.7 ประเมินตนเองโดยตรวจคำตอบจากบัตรเฉลย ให้คะแนนด้วยความซื่อสัตย์

ขั้นที่ 4 สรุปทบทวนความรู้ ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสรุปความรู้ในประเด็นสำคัญที่ได้จาก การศึกษาชุดกิจกรรม

สรุปได้ว่า การนำชุดกิจกรรมไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียนจะต้องดำเนินการตามขั้นตอน ในแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ และเพื่อสร้างความเชื่อมั่นว่า ชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นมานั้นมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ไม่ว่านำไปใช้กับนักเรียน กลุ่มในระดับเดียวกัน

ประโยชน์ของชุดกิจกรรม

บุญเกื้อ คอระหาเวช (2542 : 7-8) กล่าวถึง ประโยชน์ของชุดกิจกรรมดังนี้

1. ช่วยให้ผู้สอนถ่ายทอดเนื้อหาและประสบการณ์ที่สลับซับซ้อน มีลักษณะเป็นนามธรรม ซึ่งผู้สอนไม่สามารถถ่ายทอดด้วยการบรรยายได้
 2. ได้รับความสนใจของผู้เรียนต่อสิ่งที่กำลังศึกษา เพราะชุดกิจกรรมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง
 3. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น ฝึกการตัดสินใจ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม
 4. เป็นการสร้างความพร้อมและความมั่นใจแก่ผู้สอน เพราะชุดกิจกรรมได้มีการพัฒนาไว้เป็นหมวดหมู่ สามารถหยิบใช้ได้ทันที
 5. ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนของผู้เรียนเพราะสื่อประสม (Multi Media) ที่ได้จัดไว้ในระบบ เป็นการแปรเปลี่ยนกิจกรรมและช่วยรักษาระดับความสนใจของผู้เรียนอยู่ตลอดเวลา
 6. แก้ไขความแตกต่างระหว่างบุคคล และส่งเสริมการศึกษารายบุคคล ตามความสนใจ ตามความสนใจ ตามเวลาและ โอกาสที่เอื้ออำนวยแก่ผู้เรียนซึ่งแตกต่างกัน
 7. ช่วยขจัดปัญหาการขาดแคลนครู ชุดกิจกรรมทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้โดยอาศัยความช่วยเหลือจากครูเพียงเล็กน้อย ทั้งสามารถเรียนด้วยตนเอง ครูคนหนึ่งจึงสามารถสอนนักเรียนได้จำนวนมาก
 8. ช่วยนักเรียนให้รู้จักมุ่งหมายของการเรียนชัดเจนมากขึ้น ตลอดจนรู้วิธีการที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายของการเรียนชัดเจน เป็นการเพิ่มพูนการตั้งใจในการเรียน
 9. ชุดกิจกรรมจะกำหนดบทบาทของครูและนักเรียนไว้แน่ชัดว่า ตอนใด ใครจะทำอะไร อย่างไร ลดบทบาทการกระทำของครูฝ่ายเดียว นักเรียนได้เรียนรู้โดยการกระทำมากขึ้น
 10. ชุดกิจกรรมเกิดจากการนำวิธีเชิงระบบมาใช้ และได้ผ่านการทดลองใช้ จึงทำให้การสอนมีประสิทธิภาพ
 11. ชุดกิจกรรมฝึกให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบในการเรียน รู้จักทำงานร่วมกัน
 12. ชุดกิจกรรมเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกวัสดุการเรียนและกิจกรรมตามความสนใจ
 13. ชุดกิจกรรมทำให้ผู้เรียนรู้การกระทำของเขาและสร้างแรงจูงใจให้ตนเอง
- สุคนธ์ สินธพานนท์ (2553 : 21) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของชุดกิจกรรมดังนี้
1. ผู้เรียนได้ใช้ความสามารถในการศึกษาความรู้ในชุดกิจกรรมด้วยตนเอง เป็นการฝึกทักษะในการแสวงหาความรู้ ทักษะการอ่าน และสรุปความรู้อย่างเป็นระบบ
 2. การทำแบบฝึกหัด แบบฝึกหัดการเรียนรู้ และแบบฝึกทักษะการคิดทำชุดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดเป็นแก้ปัญหาเป็น สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดโดย สมศ.

3. ผู้เรียนมีวินัยในตนเอง จากการที่ผู้เรียนทำตามคำสั่งในขั้นตอนต่าง ๆ ที่กำหนดในชุดกิจกรรม การตรวจแบบฝึกหัด แบบฝึกทักษะการเรียนรู้หรือใบงานด้วยตนเองนั้น ทำให้ผู้เรียนรู้จักฝึกตนเองให้ทำตามกติกา

4. ผู้เรียนรู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่นรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน เป็นการฝึกความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย

5. การใช้ชุดกิจกรรมนั้นสามารถศึกษานอกเวลาเรียนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรอบแบบของผู้สอนที่เอื้อต่อการศึกษาดนเอง

สรุปได้ว่า ชุดกิจกรรมเป็นเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพราะชุดกิจกรรมสามารถช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังช่วยอำนวยความสะดวกกับครูผู้สอน ทำให้ผู้สอนมีความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ลักขณา สริวัฒน์ (2549 : 89) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การใช้ความคิดในลักษณะวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหา โดยยึดหลักการคิดด้วยเหตุผล จากข้อมูลที่เป็นจริงมากกว่าอารมณ์ และการคาดเดา โดยพิจารณาความเป็นไปได้ในแง่ต่าง ๆ ว่า อะไรคือความจริง อะไรคือความถูกต้อง คิดด้วยความรอบคอบระมัดระวัง ใช้สติปัญญาและทักษะการคิดอย่างไตร่ตรองมีวิจารณญาณมากกว่าการใช้อารมณ์ที่ทำให้เกิดความลำเอียง ซึ่งมีผลเสียต่อการตัดสินใจ

ปรมาภรณ์ ทองสุ (2550 : 8) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การคิดเชิงวิเคราะห์ เพื่อค้นหาหลักเกณฑ์แล้วนำมาเป็นแนวทางนำไปสู่การสรุป เป็นลักษณะของการคิดเชิงเหตุผลอย่างหนึ่ง เป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่ใช้การประยุกต์ ไตร่ตรองหาเหตุผลเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจอย่างถูกต้องเหมาะสม

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2551 : 92) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง กระบวนการคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เป็นปัญหา คลุมเครือ มีความขัดแย้ง เพื่อตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ โดยใช้ความรู้ความคิดจากประสบการณ์ของตนจากข้อมูลที่รอบด้าน ทั้งข้อมูลเชิงวิชาการข้อมูลทางด้าน สิ่งแวดล้อมและข้อมูลส่วนตัวของผู้คิด

พิชาติ แก้วพวง (2554 : 41) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง ความสามารถในการคิดพิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบคอบและมีเหตุผล จากข้อมูลสถานการณ์ และ/หรือประสบการณ์ที่เคยได้รับมาประกอบการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อ ควรทำเพื่อให้ได้ข้อสรุปอย่างและสมเหตุสมผล

ศุณีย์ ผจญศิลป์ (2547 : 22) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ การคิดพิจารณาไตร่ตรองที่ต้องอาศัยเหตุผล ความรู้และประสบการณ์ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาที่ปรากฏเพื่อการตัดสินใจ

ทิพาดี คลีขาย (2547 : 10-17) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ ความสนใจในการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ใคร่ครวญ วิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินผลในข้อความที่เป็นปัญหาหรือข้อโต้แย้งโดยหาหลักฐานที่มีเหตุผลหรือข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ มาสนับสนุน ยืนยันในการตัดสินใจชี้ขาดตามเรื่องราวหรือสถานการณ์นั้น ๆ เพื่อลงสรุปอย่างสมเหตุสมผลที่ถูกต้องว่าควรเชื่อหรือไม่เชื่อ ในสถานการณ์หรือเรื่องราวที่ได้รับมา

ทิสนา เขมมณี (2548 : 304-305) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นความคิดที่รอบคอบสมเหตุสมผล ผ่านการพิจารณาปัจจัยรอบด้านอย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง และผ่านการพิจารณากลับกรองไตร่ตรอง ทั้งด้านคุณ-โทษ และคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นมาแล้ว

สุวิทย์ มูลคำ (2549 : 9) กล่าวว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ การคิดที่มีเหตุผลโดยผ่านการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีหลักเกณฑ์มีหลักฐานที่เชื่อถือได้เพื่อนำไปสู่การสรุปตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพว่าสิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดควรเลือกหรือสิ่งใดควรทำ

สรุปได้ว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง การคิดอย่างมีขั้นตอนที่จะต้องพิจารณาข้อมูลอย่างละเอียดรอบคอบ สมเหตุสมผล ลึกซึ้ง กลับกรอง ไตร่ตรองคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นมากเพียงพอที่จะนำไปสู่การตัดสินใจหรือแก้ปัญหาอย่างถูกต้องเหมาะสม

องค์ประกอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

สุวิทย์ มูลคำ (2549 : 11) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ไว้ดังนี้

1. จุดหมาย คือ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการคิด เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาหรือคิดเพื่อหาความรู้
2. ประเด็นคำถาม คือ ปัญหาหรือคำถามที่ต้องการรู้โดยผู้คิดสามารถระบุปัญหาสำคัญที่ต้องการแก้ไขหรือคำถามสำคัญที่ต้องการรู้คำตอบ
3. สารสนเทศ คือ ข้อมูลหรือความรู้ต่าง ๆ เพื่อใช้ประกอบการคิด ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้มาควรมีความกว้าง ลึก ชัดเจน ยึดหยุ่นได้และมีความถูกต้อง
4. ข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ข้อมูลที่ได้มานั้นต้องเชื่อถือได้ มีความชัดเจน ถูกต้อง และมีความเพียงพอในการใช้เป็นพื้นฐานของการคิดอย่างมีเหตุผล

5. แนวคิดอย่างมีเหตุผล คือ แนวคิดทั้งหลายที่มีอาจรวมถึงกฎ ทฤษฎี หลักการ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีความจำเป็นสำหรับการคิดอย่างมีเหตุผล แนวคิดที่ได้มาแล้วนั้นต้องเกี่ยวข้องกับปัญหาหรือคำถามที่ต้องการหาคำตอบ และต้องเป็นแนวคิดที่ถูกต้องด้วย

6. ข้อสันนิษฐาน เป็นองค์ประกอบสำคัญของทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล เพราะผู้คิดต้องมีความสามารถในการตั้งข้อสันนิษฐานให้มีความชัดเจน สามารถตัดสินใจได้เพื่อประโยชน์ในการหาข้อมูลมาใช้ในการคิดอย่างมีเหตุผล

7. การนำไปใช้และผลที่ตามมา เป็นองค์ประกอบสำคัญของการคิดอย่างมีเหตุผล ซึ่งผู้คิดต้องคำนึงถึงผลกระทบ สามารถมองการไกล มองถึงผลที่ตามมา รวมทั้งการนำไปใช้ได้หรือไม่เพียงใด

แมทธิว (Matthew. 1993 : 58) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไว้ดังนี้

1. การประเมินค่า
2. การประเมินผล
3. การตั้งข้อสันนิษฐาน
4. การวินิจฉัย
5. การวางหลักการ
6. การหาความสัมพันธ์
7. การตั้งสมมติฐาน
8. การเสนอข้อคิดเห็น
9. การตัดสินใจ

สรุปได้ว่า การคิดอย่างมีวิจารณญาณมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือจุดหมาย ประเด็นคำถาม สารสนเทศ ข้อมูลเชิงประจักษ์ แนวคิดอย่างมีเหตุผล ข้อสันนิษฐาน และการนำไปใช้และผลที่ตามมา

ขั้นตอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคิดนับตั้งแต่การกำหนดปัญหาจนถึงการประเมินสรุปและตัดสินใจ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ โดยมีผู้กล่าวถึงขั้นตอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ดังต่อไปนี้

ทิสนา เขมมณี (2548 : 305) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ไว้ดังนี้

1. ตั้งเป้าหมายในการคิด
2. ระบุประเด็นในการคิด
3. ประมวลข้อมูลทั้งทางด้านข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่คิดทั้งทางกว้าง ลึก และไกล

4. วิเคราะห์ จำแนกแยกแยะข้อมูล จัดหมวดหมู่ของข้อมูล และเลือกข้อมูลที่จะนำมาใช้
5. ประเมินข้อมูลที่จะใช้ในแง่ความถูกต้อง ความเพียงพอ และความน่าเชื่อถือ
6. ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาข้อมูล เพื่อแสวงหาทางเลือก/คำตอบที่สมเหตุสมผลตามข้อมูลที่มี

7. เลือกทางเลือกที่เหมาะสมโดยพิจารณาถึงผลที่จะตามมา และคุณค่าหรือความหมายที่แท้จริงของสิ่งนั้น

8. ชั่งน้ำหนัก ผลได้ ผลเสีย คุณ-โทษ ในระยะสั้นและระยะยาว
9. ไตร่ตรอง ทบทวนกลับไปมาให้รอบคอบ
10. ประเมินทางเลือกและลงความเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่คิด

สุวิทย์ มูลคำ (2549 : 13) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ไว้ดังนี้

1. การกำหนดปัญหา หมายถึง การรู้จักทำและความเข้าใจกับปัญหาโดยพิจารณารวบรวมประเด็นปัญหา แยกแยะปัญหาและจัดลำดับปัญหาเพื่อกำหนดปัญหา ข้อโต้แย้งหรือข้อมูลที่คลุมเครือ รวมทั้งการนิยามความหมายของคำหรือข้อความ สิ่งเร้าที่เป็นจุดเริ่มต้นของการคิดอย่างมีวิจารณญาณคือปัญหานั้นเอง

2. รวบรวมข้อมูล หมายถึง การแสวงหาสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาข้อโต้แย้งจากแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งการเลือกข้อมูลหรือความรู้จากประสบการณ์เดิมที่มีอยู่มาใช้ ดังนั้น วิธีการรวบรวมข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้แก่ การสังเกต ด้วยตนเองและการรวบรวมข้อมูลจากรายงานผลการสังเกตของผู้อื่น

3. การจัดระบบข้อมูล หมายถึง การพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ความเพียงพอของข้อมูล การจัดระบบของข้อมูล ขณะเดียวกันต้องประเมินความถูกต้องและความเพียงพอของข้อมูลที่รวบรวมได้ว่าจะนำไปสู่การอ้างอิงได้หรือไม่ โดยแยกแยะความแตกต่างของข้อมูล คือ จำแนกความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่ชัดเจนกับข้อมูลที่คลุมเครือ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับปัญหา การระบุข้อตกลงเบื้องต้นเพื่อนำมาจัดกลุ่มและจัดลำดับความสำคัญของข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการตั้งสมมติฐาน

4. การตั้งสมมติฐาน หมายถึง การพิจารณาแนวทางสรุปอ้างอิงปัญหาข้อโต้แย้ง โดยนำข้อมูลที่มีการจัดระบบแล้วมาเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ เพื่อสรุปแนวทางที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด

5. การสรุปอ้างอิงโดยใช้หลักตรรกศาสตร์ หมายถึง การพิจารณาเลือกแนวทางที่สมเหตุสมผลที่สุดจากข้อมูลและหลักฐานที่มีอยู่ในรูปตัดสินใจสรุป คุณลักษณะของการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีความสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลแบบตรรกศาสตร์หรือใช้เหตุผลแบบอุปมานและอนุมาน

6. การประเมินสรุปอ้างอิง หมายถึง การประเมินความสมเหตุสมผลตามหลักตรรกศาสตร์ โดยประเมินว่าสมเหตุสมผลหรือไม่ สามารถนำไปใช้ประโยชน์หรือไม่ ผลที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างไร ถ้าข้อมูลที่ได้รับมีการเปลี่ยนแปลง

สรุปได้ว่าขั้นตอนการคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดปัญหา ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนที่ 3 การจัดระบบข้อมูล ขั้นตอนที่ 4 การตั้งสมมติฐาน ขั้นตอนที่ 5 การสรุปอ้างอิงโดยใช้หลักตรรกศาสตร์ ขั้นตอนที่ 6 การประเมินสรุปอ้างอิง

ประโยชน์ของการฝึกคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การช่วยพัฒนาเด็กให้มีพลังทางด้านความคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ รู้จักวิเคราะห์ ใคร่ครวญ คิดหาเหตุผล คิดให้มีประสิทธิภาพ ต้องฝึกในหลาย ๆ สถานการณ์ โรงเรียนควรนำแนวทางการฝึกเข้าไปผสมผสานกับทุกเนื้อหาวิชา ซึ่งเด็กจะได้วิธีคิดอย่างเป็นธรรมชาติ ประโยชน์และความสำคัญของการฝึกคิดอย่างมีวิจารณญาณที่จะให้เด็กมีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ประกอบด้วย

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง (2546 : 64) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการฝึกคิดอย่างมีวิจารณญาณ ไว้ดังนี้

1. ช่วยให้งานปฏิบัติได้เป็นอย่างดีและมีหลักการและมีเหตุผล
2. ช่วยให้การประเมินงานโดยใช้เกณฑ์ที่สมเหตุสมผล
3. ช่วยให้ผู้รู้จักประเมินตนเองอย่างมีเหตุผลและฝึกการตัดสินใจ
4. ช่วยให้ผู้รู้เนื้อหาอย่างมีความหมายและเป็นประโยชน์
5. ช่วยให้การฝึกทักษะการใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา
6. ช่วยให้ผู้ฝึกการกำหนดเป้าหมายรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ค้นหาความรู้ทฤษฎี หลักการตั้งข้อสันนิษฐานตีความหมายและลงข้อสรุป
7. ช่วยให้การฝึกประสบความสำเร็จในการใช้ภาษาและสื่อความหมาย
8. ช่วยให้ผู้คิดอย่างชัดเจน คิดอย่างถูกต้อง คิดอย่างแจ่มแจ้ง คิดอย่างกว้าง คิดอย่างลุ่มลึก และคิดอย่างสมเหตุสมผล
9. ช่วยให้เป็นผู้มีปัญหา มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย มีความเมตตา และเป็นผู้มีประโยชน์

10. ช่วยให้ผู้สามารถอ่าน เขียน พูด ฟังได้ดี

11. ช่วยให้ผู้พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องในสถานการณ์ที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงสู่ยุคข่าวสาร ข้อมูลสารสนเทศ

อุษณีย์ อนุรุทธวงศ์ (2545 : 88-89) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการฝึกคิดอย่างมีวิจารณญาณ ไว้ดังนี้

1. ให้เข้าใจที่จะประเมินข้อมูล
2. จี้อะไรที่ชอบเอียงข้างผิด ๆ ถูก ๆ
3. มีความเข้าใจสิ่งที่ถูกเอียงข้าง
4. สามารถแยกแยะความแตกต่างว่า อะไรคือความรู้ อะไรคือความจริง และอะไรเป็นเพียงความคิดเห็น

5. รู้จักประมวลข้อมูล ประมวลความคิด
6. รู้จักจัดลำดับข้อมูล
7. รู้จักสรุปเหตุผลข้อมูลหรือประเด็นต่าง ๆ
8. มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ รู้ว่าอะไรสำคัญหรือไม่สำคัญ
9. รู้จักเฝ้าหาทางออกที่หลากหลายมากขึ้น หาหนทางใหม่ ๆ
10. รู้จักตั้งเป้าหมาย
11. รู้จักที่จะวางแผนงานล่วงหน้า
12. ทำงานเป็นระบบมากขึ้น
13. มีความสามารถในการเปรียบเทียบ และมองเห็นความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ ชัดเจนขึ้น
14. ตัดสินใจได้ดี แม่นยำ มีหลักเกณฑ์
15. สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ดี
16. รู้จักเปิดใจกว้าง ฟังความรอบด้าน ไม่ด่วนตัดสินใจโดยขาดข้อมูล
17. มีการคาดการณ์ที่ดีขึ้น

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการฝึกคิดอย่างมีวิจารณญาณ ประกอบด้วย รู้จักประมวลข้อมูล ประมวลความคิด รู้จักจัดลำดับข้อมูล รู้จักสรุปเหตุผลข้อมูลหรือประเด็นต่าง ๆ มองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ รู้ว่าอะไรสำคัญหรือไม่สำคัญ รู้จักเฝ้าหาทางออกที่หลากหลายมากขึ้น หาหนทางใหม่ ๆ รู้จักตั้งเป้าหมาย มีการทำงานเป็นระบบมากขึ้น มีความสามารถในการเปรียบเทียบ และมองเห็นความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ ชัดเจนขึ้น ตัดสินใจได้ดี แม่นยำ มีหลักเกณฑ์ สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ดี

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

หลักการใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

“การอยู่อย่างพอเพียง” เป็น 1 ในคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการที่กำหนดในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะดังกล่าว เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ซึ่งคำว่า

“อยู่อย่างพอเพียง” นี่เป็นคำที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นำมาจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 50 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “การใช้ชีวิตแบบพอเพียง” แทนคำว่า “อยู่อย่างพอเพียง”

การส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียงให้มีความสอดคล้องตามแนวพระราชดำริของพระองค์ จึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักในการใช้ชีวิตแบบพอเพียงที่พระองค์ทรงพระราชทานไว้ แม้ว่าก่อนปี พ.ศ. 2540 พระองค์ท่านมิได้ดำรัสถึงการใช้ชีวิตแบบพอเพียงไว้โดยตรง แต่ทรงดำรัสถึงหลักในการดำเนินชีวิตอันเป็นรากฐานของการใช้ชีวิตแบบพอเพียง จึงขออัญเชิญพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ซึ่งคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2550 : 14) ได้รวบรวมไว้ ดังนี้

“ในวงสังคมนั้นแล้ว ท่านจะต้องรักษามารยาทอันดีงาม สำหรับสุภาพชน รู้จัดสัมมาคารวะ ไม่แข็งกระด้าง มีความอ่อนโยนแต่ไม่อ่อนแอ พร้อมจะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม”

(พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2496)

“การใช้จ่ายโดยประหยัดนั้น จะเป็นหลักประกันความสมบูรณ์พูนสุขของผู้ประหยัดเอง และครอบครัว ช่วยป้องกันความขาดแคลนในวันข้างหน้า การประหยัดดังกล่าวนี้ จะมีผลดีไม่เฉพาะแก่ผู้ประหยัดเท่านั้น ยังจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติด้วย”

(พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2502)

“ประเพณีทั้งหลายย่อมมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของคนแต่ละคน เรามีประเพณีของชาติไทยเป็นสมบัติ เราควรยึดอย่างยิ่งและช่วยกันส่งเสริมรักษาไว้เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ”

(พิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2503)

“ความรู้จัดอดทนและอดกลั้น ไม่ยอมตัวยอมใจให้วู่วามไปตามเหตุการณ์ตามอคติ และอารมณ์ที่ชอบใจ หรือไม่ชอบใจนั้น ทำให้เกิดมีการยั้งคิดและธรรมดาคณเรา เมื่อยั้งคิดได้แล้ว ย่อมมีโอกาสที่จะพิจารณาเรื่องที่ทำ คำที่พูด ทบทวนดูใหม่ได้อีกคำรบหนึ่ง การพิจารณาทบทวนเรื่องใด ๆ ใหม่ ย่อมจะช่วยให้มองเห็นละเอียดชัดเจนขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจอันกระจ่างสว่างไสวขึ้น”

(พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2516)

“การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกินพอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป”

(พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2516)

“ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดที่เป็นอยู่แก่เราในวันนี้ ย่อมมีต้นเรื่องมาก่อน ต้นเรื่องนั้นคือสาเหตุ สิ่งที่ได้รับคือผล และผลที่ท่านมีความรู้ขณะนี้ เป็นเหตุให้เกิดผลอย่างอื่นต่อไปอีก ดังนั้นที่พูดกันว่า ให้พิจารณาเหตุผลให้ถี่ถ้วน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ให้พิจารณาการกระทำหรือ กรรมของตนให้ถี่ถ้วนเอง”

(พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2519)

“การทำความดีนั้น สำคัญที่สุดอยู่ที่ตัวเอง ผู้อื่นไม่สำคัญและไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะต้องเป็นห่วงหรือต้องรอคอยเขาด้วย เมื่อได้ลงมือลงแรงกระทำแล้วถึงแม้จะไม่มีใครร่วมมือด้วยหรือไม่ก็ตาม ผลดีที่จะต้องเกิดขึ้นแน่นอน”

(พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520)

หลักในการดำเนินชีวิตอยู่อย่างพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตที่มีการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ให้มีความรู้ มีคุณธรรม มีความพอประมาณ รู้จักพึ่งตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความคิดไตร่ตรองหา เหตุผลในการตัดสินใจ รู้จักใช้จ่ายไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่ลุ่มหลงอบายมุขหรือคำโฆษณา และพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้อย่างมีสติ

เมื่อพิจารณาหลักในการดำเนินชีวิตอยู่อย่างพอเพียงตามแนวพระราชดำริ สามารถวิเคราะห์หลักในการดำเนินชีวิตอยู่อย่างพอเพียงได้ 3 ประการ ดังนี้

1. หลักแห่งการกระทำ คือ ปฏิบัติตนอย่างพอประมาณ ไม่เกินตัว พึ่งตนเองได้
2. หลักแห่งการคิด คือ มีแนวคิดไตร่ตรองหาเหตุผลในการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีสติ
3. หลักแห่งการพัฒนาความรู้ คือ รู้จักพัฒนาองค์ความรู้หรือสติปัญญาของตนเอง ให้รู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงและการอยู่รอดของชีวิตอย่างมีคุณธรรม

เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นตัวอย่างของการดำเนินชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ซึ่งเป็นช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยที่ประสบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิต ให้สามารถประกอบ

อาชีพอย่างได้ผลพอเพียงที่เลี้ยงตัวเองได้ ทฤษฎีใหม่ ประกอบด้วยหลักการและแนวทางในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรให้ประโยชน์สูงสุด โดยทรงมีแนวทางให้เกษตรกรจัดการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 คือ ส่วนที่ 1 ขุดสระและเลี้ยงปลา ร้อยละ 30 ส่วนที่สองปลูกข้าว ร้อยละ 30 ส่วนที่ 3 ปลูกพืชไร่และพืชสวน ร้อยละ 30 และส่วนที่ 4 ที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 10 โดยมีหลักการ 3 ขั้น คือ (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ม.ป.ป. : 21)

ขั้นตอนที่ 1 มีความพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของการประหยัด และจำกัดการใช้จ่าย

ขั้นตอนที่ 2 รวมพลังกันในรูปกลุ่ม การผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม

ขั้นตอนที่ 3 สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยจะประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การผลิต การตลาด การจัดการ และข่าวสารข้อมูล

ทฤษฎีดังกล่าว เป็นทฤษฎีที่ยึดหลักการพึ่งตนเองอย่างมีอิสระภาพ มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน ตั้งแต่การพัฒนาระดับให้อยู่รอดไปจนถึงระดับพัฒนาคุณภาพชีวิต มีการจัดสรรการใช้ที่ดินและน้ำ และมีการเน้นถึงความสามัคคี การร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือกัน รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคม

นอกจากนี้คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550 : 45) ได้กล่าวถึง หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวคิดของการอยู่อย่างพอเพียง โดยพิจารณาออกเป็น 5 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤตเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติ บนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

3. คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ พร้อม ๆ กัน ดังนี้

3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเอง หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้นต้องอาศัยทั้งความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่โลภ ไม่ตระหนี่

5. แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

ปรีชา พินุลสรารุช (2551 : 22) ได้กล่าวถึง หลักความพอประมาณ (พอดี) ไว้ 5 ประการ ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ดังนี้

1. ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร และนึกถึงประโยชน์ส่วนรวม

2. ความพอดีด้านสังคม ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รู้จักฝึกฝนกำลัง และมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง

3. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และใช้ทรัพยากรในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงอยู่เป็นขึ้นเป็นตอนไป

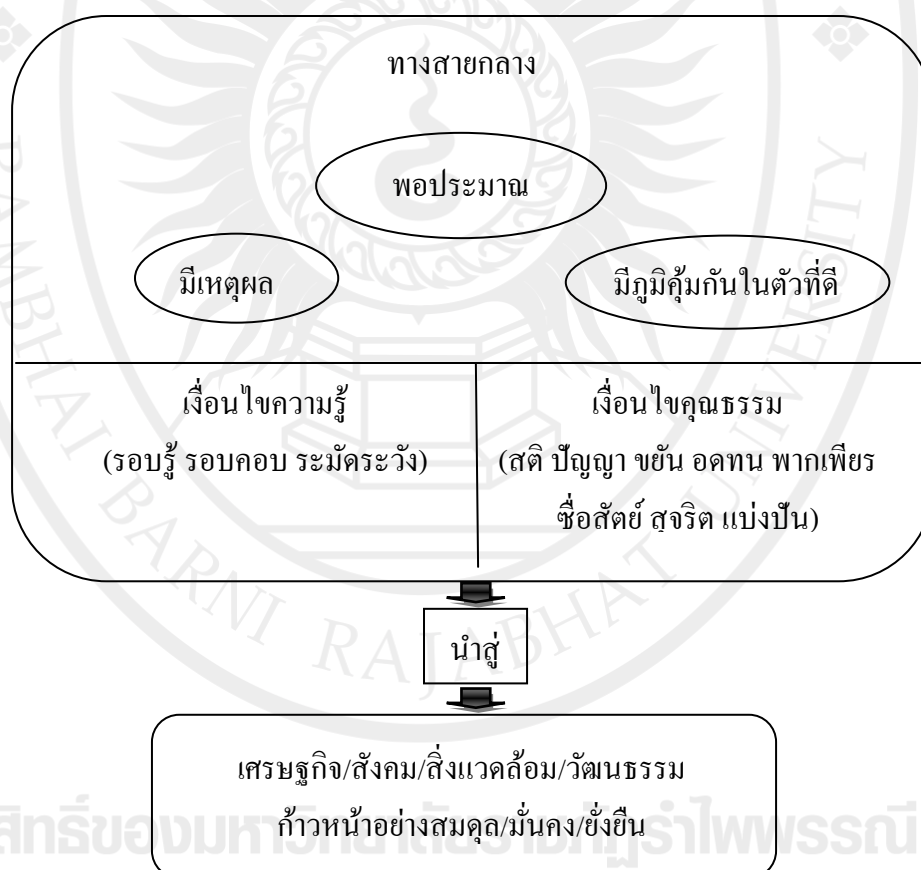
4. ความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการและควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเอง เพื่อสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง

5. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพื่อรายได้ ใช้จ่ายอย่างพอควร พออยู่ พอกิน สมควรตามอัตภาพและฐานะของตน

จากการพิจารณาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ได้อธิบายสรุปหลักของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้แนะการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน

จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพประกอบ 2 สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550 : 5)

ความหมายของการใช้ชีวิตแบบพอเพียง และผู้ที่ใช้ชีวิตแบบพอเพียง

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้รวบรวมและได้สังเคราะห์ไว้นั้น เป็นที่มาของคำนิยาม “อยู่อย่างพอเพียง” และ “ผู้ที่อยู่อย่างพอเพียง” ที่ทางสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้บัญญัติขึ้น (2550 : 21) ซึ่งผู้วิจัยได้นำคำนิยามเหล่านี้มาปรับใช้กับงานวิจัย ดังนี้

การใช้ชีวิตแบบพอเพียง หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล รอบคอบ มีคุณธรรม มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ผู้ที่ใช้ชีวิตแบบพอเพียง คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างประมาณตน มีเหตุผล รอบคอบ ระมัดระวัง อยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความรับผิดชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ มีการวางแผน ป้องกันความเสี่ยงและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ การส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ผู้วิจัยจึงอิงความหมายที่ทางสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดไว้เพื่อให้สอดคล้องกับการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ข้อ 5 อยู่อย่างพอเพียง ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ของการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

การวัดคุณลักษณะการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ทางสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2550 : 21, 28-33) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะดังกล่าว โดยกำหนดตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ และเกณฑ์การให้คะแนนสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาไว้ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์หมโนทัศน์สำคัญ ทักษะ/คุณลักษณะย่อยที่นำมาใช้ในการส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง จากตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ของกระทรวงศึกษาธิการ

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้	หมโนทัศน์สำคัญ ทักษะ/คุณลักษณะ
5.1 ดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณมีเหตุผลรอบคอบมีคุณธรรม	5.1.1 ใช้ทรัพย์สินของตนเอง เช่น เงิน สิ่งของเครื่องใช้ ฯลฯ อย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี รวมทั้งการใช้เวลาอย่างเหมาะสม 5.1.2 ใช้ทรัพยากรของส่วนรวมอย่างประหยัด คุ่มค่าและเก็บรักษาดูแลอย่างดี 5.1.3 ปฏิบัติตนและตัดสินใจด้วยความรอบคอบ มีเหตุผล 5.1.4 ไม่เอาเปรียบผู้อื่นและไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน พร้อมให้อภัยเมื่อผู้อื่นกระทำผิดพลาด	- การใช้เศรษฐกิจทรัพย์ของตนเอง - การใช้ทรัพยากรของส่วนรวม - ความรอบคอบ การมีเหตุผล - ไม่เห็นแก่ตัว การไม่เบียดเบียนการให้อภัย
5.2 มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข	5.2.1 วางแผนการเรียน การทำงานและการชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร 5.2.2 รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม ยอมรับและปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข	- การวางแผนเรียน/การทำงาน - การจัดการความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร - การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน - การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม - การยอมรับและการปรับตัว

ที่มา : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2550 : 21)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์หมโนทัศน์สำคัญ ทักษะ/คุณลักษณะย่อยที่นำมาใช้ในการส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง จากคำนิยามและเงื่อนไขของความพอเพียง

คำนิยามและเงื่อนไขของความพอเพียง	หมโนทัศน์สำคัญ ทักษะ/คุณลักษณะย่อย
<u>ความพอประมาณ</u> หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ	- ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) - การไม่เบียดเบียน
<u>ความมีเหตุผล</u> หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น จากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ	- การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล - การใช้เหตุผล - ความรอบคอบ
<u>การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนเอง</u> หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล	- การเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม - การป้องกันความเสี่ยง
<u>เงื่อนไขความรู้</u> ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ	- ความรอบคอบ - การวางแผน - การจัดการเรียนรู้ - ความระมัดระวัง
<u>เงื่อนไขคุณธรรม</u> ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตไม่โลภ ไม่ตระหนี่	- ความซื่อสัตย์สุจริต - ความอดทน - ความเพียร - ความไม่โลภ (อโลภะ) - ความไม่ตระหนี่

ที่มา : คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550 : 22)

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์หมโนทัศน์สำคัญทักษะ/คุณลักษณะย่อยที่นำมาใช้ในการส่งเสริมการใช้ชีวิต
แบบพอเพียงจากหลักความพอประมาณ (พอดี) 5 ประการ

หลักความพอประมาณ (พอดี) 5 ประการ	หมโนทัศน์สำคัญ ทักษะ/คุณลักษณะย่อย
1. ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง พึ่งตนเอง ได้มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร และนึกถึงประโยชน์ ส่วนรวม	- ความเข้มแข็ง การพึ่งตนเอง การปลูกฝัง จิตสำนึกที่ดี ความเอื้ออาทร การคำนึงถึง ประโยชน์ส่วนรวม
2. ความพอดีด้านสังคม ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รู้จักนิยักกำลังและ มีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคง และแข็งแรง	- การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน - ความเข้มแข็งของชุมชน - กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคง และแข็งแรง
3. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาด รอบคอบเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และใช้ ทรัพยากรในประเทศเพื่อพัฒนาประเทศให้ มั่นคงอยู่เป็นขั้นเป็นตอนไป	- การใช้และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม - การพัฒนาที่ยั่งยืน
4. ความพอดีด้านเทคโนโลยี รู้จักใช้เทคโนโลยี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ และ ควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ของเราเองเพื่อสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อ สภาพแวดล้อมของเราเอง	- การใช้เทคโนโลยี - ภูมิปัญญาชาวบ้าน - สภาพแวดล้อมของชุมชน
5. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพื่อรายได้ ลด รายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอควร พออยู่ พอกิน สมควรตามอัตภาพและฐานะของตน	- การใช้จ่ายตามฐานะของตน - การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย

ที่มา : ปรียานุช พินุลสราวุธ (2551 : 44)

ดังนั้นโน้ตสำคัญ ทักษะ และคุณลักษณะย่อยข้างต้น ครูสังคมนาวิชาบิบาทสำคัญ ในการสอแทรกแนวคิดดังกล่าว และจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะ และคุณลักษณะย่อยของการใช้ ชีวิตแบบพอเพียงให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เนื่องจากเนื้อหาและธรรมชาติของวิชามีความสอดคล้องกับ พัฒนานโนทัศน์ ทักษะและการพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าว

แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงได้กล่าวถึง แนวทางในการพัฒนาผู้เรียน และส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียงไว้ในหนังสือเล่มเล็กออนไลน์ เรื่อง “แนวทางการนำปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงสู่ไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา” (ชื่อ-นามสกุล. ปีพ.ศ.. ออนไลน์) ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตร มีแนวทางดำเนินการ ดังนี้

สถานศึกษาควรมีการพัฒนาหรือบูรณาการเนื้อหาสาระของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไป ในหลักสูตรสถานศึกษา ตามขั้นตอนดังนี้

1.1 สถานศึกษานำคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามแนวทางหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงมาพิจารณาปรับปรุงหรือเพิ่มเติม วิสัยทัศน์ เป้าหมาย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของผู้เรียนในหลักสูตรของสถานศึกษา

1.2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ปรับปรุง หรือเพิ่มเติมมาตรฐาน การเรียนรู้ในแต่ละระดับชั้นให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของผู้เรียนตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของหลักสูตรสถานศึกษาที่ปรับปรุงหรือ เพิ่มเติม

1.3 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ปรับปรุง เพิ่มเติมหรือจัดทำสาระ การเรียนรู้ หน่วยการจัดการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ตามลำดับ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไป ตามมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละระดับชั้นตามข้อ 1.2

สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้กำหนด “ความ พอเพียง” ไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 อย่างชัดเจน ซึ่งจัดไว้ในสาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ คือ มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการ บริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งหลักการของ เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อกำหนดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้การพัฒนาและส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบ พอเพียงจะมีจุดเน้นในระดับที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับพัฒนาการและการรับรู้ของผู้เรียน

ตารางที่ 4 จุดเน้นของระดับการพัฒนาและส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามหลักสูตรแกนกลาง
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551

ระดับชั้น	จุดเน้นของระดับการพัฒนาและส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง
ป.1 – ป.3	เน้นความพอเพียงระดับตนเองและครอบครัว
ป.4 – ป.6	เน้นความพอเพียงระดับโรงเรียน
ม.1 – ม.3	เน้นความพอเพียงระดับชุมชน/จังหวัด
ม.1 – ม.6	เน้นความพอเพียงระดับประเทศชาติ ภายใต้อาณัติโลกาภิวัตน์

2. การจัดการเรียนการสอน

สถานศึกษาควรจัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตรอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ เน้นการปฏิบัติจริง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในชีวิตประจำวัน โดยมีแนวทางดำเนินการดังนี้

2.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกทักษะ กระบวนการคิด วิเคราะห์ การแก้ปัญหา การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ ฯลฯ ที่เริ่มจากชีวิตประจำวัน และเชื่อมโยงสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และระดับโลก

2.2 จัดกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นการทดลอง การปฏิบัติจริงทั้งในสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา ทั้งในรูปของการจัดทำโครงการ โครงการงาน และอื่น ๆ ทั้งการศึกษา รายบุคคล และเป็นกลุ่ม

2.3 วัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่

2.3.1 ความรู้ (Knowledge)

2.3.2 ทักษะกระบวนการ (Process)

2.3.3 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Attribute)

3. การเขียนแผนแบบบูรณาการ

ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนรู้ทุกขั้นตอน เพื่อการพัฒนา คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ข้อ 5 อย่างพอเพียง (การใช้ชีวิตแบบพอเพียง)

4. วิเคราะห์พฤติกรรมสำคัญจากพฤติกรรมบ่งชี้

เมื่อทำความเข้าใจกับนิยาม ตัวชี้วัด และพฤติกรรมบ่งชี้แล้ว ครูผู้สอนควรวิเคราะห์ พฤติกรรมสำคัญจากพฤติกรรมบ่งชี้ เพื่อให้พฤติกรรมที่จะสามารถวัดและประเมินได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

5. เลือกรูปแบบของเครื่องมือวัด

เครื่องมือวัดและประเมินที่นิยมใช้ในสถานศึกษา เนื่องจากใช้ได้ง่ายและสะดวก ได้แก่

5.1 แบบสังเกต (Observation)

5.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview)

5.3 แบบตรวจสอบรายการ (Check List)

5.4 แบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale)

5.5 แบบวัดสถานการณ์ (Situation)

5.6 แบบบันทึกพฤติกรรม (Anecdotal Records)

5.7 แบบรายงานพฤติกรรมตนเอง (Self Reports)

ในการวัดและประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ควรใช้เครื่องมือที่หลากหลายข้อมูลจึงจะน่าเชื่อถือ ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรเลือกเครื่องมือวัดและประเมินให้เหมาะสมกับพฤติกรรมบ่งชี้/พฤติกรรมสำคัญว่าควรจะใช้เครื่องมือชนิดใด

6. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือประเมิน

ถ้าต้องการสร้างเครื่องมือที่มีคุณภาพ น่าเชื่อถือ ครูผู้สอนอาจแนะนำเครื่องมือที่สร้างขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องของพฤติกรรมที่จะประเมินกับตัวชี้วัด และความถูกต้องในการใช้ภาษา แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index Objective Concurrent) จำนวนผู้เชี่ยวชาญต้องไม่น้อย 3 คนขึ้นไป เมื่อให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินแล้วนำคะแนนของผู้เชี่ยวชาญมารวมกันแล้วหาค่าเฉลี่ย ถ้าได้คะแนนเฉลี่ย 0.6 ขึ้นไปถือว่าใช้ได้ เมื่อตรวจทานแก้ไขการพิมพ์การใช้ภาษา และข้อความให้ถูกต้องแล้ว จึงนำไปทดลองใช้กับนักเรียน เพื่อจะดูว่าภาษาที่ใช้เหมาะสมกับระดับอายุของของนักเรียนหรือไม่ มีความเชื่อถือได้หรือไม่ แล้ววิเคราะห์คุณภาพ เครื่องมือวัดเป็นรายข้อ/ทั้งฉบับ เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดทั้งฉบับ หลังจากนั้นจึงจัดทำต้นฉบับเพื่อนำไปใช้

7. การออกแบบการวัดและประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

เมื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับใช้ชีวิตแบบพอเพียง เครื่องมือที่จะใช้ในการวัดและประเมินและวิธีการหาคุณภาพของเครื่องมือแล้ว ครูผู้สอนสามารถออกแบบการวัดและประเมินผล การใช้ชีวิตแบบพอเพียงในชั้นเรียนได้ดังนี้

7.1 กำหนดคุณลักษณะการใช้ชีวิตแบบพอเพียง /ตัวชี้วัด พฤติกรรมบ่งชี้

7.2 วิเคราะห์พฤติกรรมสำคัญจากพฤติกรรมบ่งชี้ที่จะประเมิน

7.3 เลือกใช้วิธีการ เครื่องมือให้เหมาะสมกับคุณลักษณะการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

7.4 กำหนดเกณฑ์การให้คะแนน (Scoring Rubrics)

8. การสร้างเครื่องมือประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

การสร้างเครื่องมือประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ควรคำนึงถึงการเขียนข้อความหรือรายการที่จะวัดค่ามีความชัดเจน และเป็นพฤติกรรม/รายการที่ครอบคลุมตัวชี้วัด โดยให้พิจารณาพฤติกรรมบ่งชี้ที่กำหนดไว้แล้วในคุณลักษณะการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ถ้าเป็นข้อความที่แสดงพฤติกรรมสำคัญและยังไม่สามารถประเมินได้ ครูผู้สอนต้องวิเคราะห์เป็นพฤติกรรมสำคัญย่อย ๆ เมื่อพิจารณาจากตัวบ่งชี้จะพบว่า บางพฤติกรรมไม่สามารถดูรายละเอียดและประเมินได้ ดังนั้นจะต้องวิเคราะห์พฤติกรรมดังกล่าวให้เป็นพฤติกรรมที่สังเกตและวัดได้ เมื่อกำหนดข้อความหรือรายการที่จะวัดแล้วก็สามารถนำไปไว้ในเครื่องมือประเมินได้

9. การสร้างเกณฑ์การประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งรวมถึงการประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง จะต้องกำหนดเกณฑ์การประเมินให้ชัดเจนเหมาะสม เพราะเกณฑ์การประเมินเป็นแนวทางในการให้คะแนนที่ประกอบด้วยเกณฑ์ด้านต่าง ๆ เพื่อใช้ประเมินค่าผลการประพฤติ ปฏิบัติของผู้เรียน เกณฑ์เหล่านี้ คือสิ่งสำคัญที่ผู้เรียนควรประพฤตินกลายเป็นลักษณะนิสัยได้ เกณฑ์การประเมินมี 2 ลักษณะคือ

9.1 เกณฑ์การประเมินแบบภาพรวม (Holistic Rubrics) คือ แนวทางการให้คะแนนโดยพิจารณาจากภาพรวมการปฏิบัติ โดยจะมีคำอธิบายลักษณะของการปฏิบัติในแต่ละระดับได้อย่างชัดเจน

9.2 เกณฑ์การประเมินแบบแยกประเด็น (Analytic Rubrics) คือ แนวทางการให้คะแนนโดยพิจารณาแต่ละส่วนของการปฏิบัติ ซึ่งแต่ละส่วนจะต้องกำหนดคำอธิบายลักษณะของการปฏิบัติในส่วนนั้น ๆ ไว้อย่างชัดเจน

10. การสรุปผลการประเมิน

การวัดและประเมินผลด้านอันพึงประสงค์ ซึ่งรวมถึงการประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียงนั้นมีความละเอียดอ่อน เพราะเป็นเรื่องของการพัฒนาคุณลักษณะที่ต้องการปลูกฝังให้เกิดในตัวผู้เรียน การวัดและประเมินผลจึงต้องคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเมื่อได้รับการพัฒนาเป็นระยะหรือเมื่อสิ้นปีการศึกษา

สรุปได้ว่า แนวปฏิบัติในการวัดและประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ในชั้นเรียนการปฏิบัติ คือ ศึกษาคุณลักษณะอย่างพอเพียง วิเคราะห์พฤติกรรมสำคัญจากพฤติกรรมบ่งชี้ เลือกรูปแบบของเครื่องมือวัด สร้างและพัฒนาเครื่องมือประเมิน ออกแบบการวัดและประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง สร้างเกณฑ์การประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง และสรุปผลการประเมิน

สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบชุดฝึกกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง โดยผ่านเนื้อหาในสาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ เพราะมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับการพัฒนาและส่งเสริมการใช้ชีวิตแบบพอเพียง โดยตรงส่วนการวัดและประเมินการใช้ชีวิตแบบพอเพียง จะใช้แบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) ร่วมกับสังเกตพฤติกรรม ซักถาม พุดคุยหรือสัมภาษณ์ข้อมูล เพิ่มเติมแบบไม่มีโครงสร้างจากนักเรียน กรณีที่นักเรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนหรือมีการเปลี่ยนแปลงในระดับที่น้อยมากหรือไม่เปลี่ยนแปลงเลยและสอบถามข้อมูลของนักเรียนจากผู้ปกครอง ครูผู้สอนนักเรียนคนนั้นด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สังเคราะห์พฤติกรรมบ่งชี้ในแต่ละด้านจากการศึกษาของสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาฯ กระทรวงศึกษาธิการ (2550 : 28-33) และการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง โดยประเมินเป็นองค์รวมให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ดังนี้

ด้านพอประมาณและความมีเหตุผล

1. ใช้ทรัพยากรส่วนตัวประหยัด และคุ้มค่า เช่น สมุด ดินสอ ยางลบ
2. ใช้ทรัพยากรส่วนรวมอย่างคุ้มค่าดูแลรักษาเป็นอย่างดี เช่น ตู้น้ำดื่ม ตู้โทรศัพท์
3. ดูแลปิดน้ำ ปิดไฟหลังการใช้
4. เก็บรักษาอุปกรณ์/ของใช้หลังการใช้
5. ซ่อมแซม ดัดแปลงหรือปรับปรุงสิ่งของเครื่องใช้
6. ใช้เวลาอย่างเหมาะสม
7. ร่วมรณรงค์หรือช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม
8. เลือกซื้ออาหาร/ขนมที่มีคุณค่า
9. บริจาค แบ่งปัน ช่วยเหลือผู้อื่น
10. เลือกทำในสิ่งถูกต้องไม่เดือดร้อนผู้อื่น
11. ให้อภัยผู้อื่นเมื่อกระทำผิดพลาด
12. ช่วยทำงานกลุ่ม ไม่เอาเปรียบเพื่อน

ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

1. มีการออมเงินไว้ใช้ในยามจำเป็น
2. กำเนินผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง
3. มีการวางแผนการเรียน
4. มีการวางแผนการทำงานหรือกิจวัตรของตนเอง
5. เข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเอง
6. ทำกิจวัตรของตนหรืองานตามเวลาที่กำหนด

7. รับรู้การเปลี่ยนแปลงของครอบครัว
8. รับรู้การเปลี่ยนแปลงของชุมชน
9. รับรู้การเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือประเทศชาติ
10. สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้
11. สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้

แผนการจัดการเรียนรู้

ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ดีทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและเพิ่มประสิทธิภาพในการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

รัชณี ภาเข็ม (2543 : 40) กล่าวว่า การเตรียมการสอนอย่างมีระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้า และเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางที่หลักสูตรกำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำลี รักสุทธี (2544 : 42) กล่าวว่า แผนการจัดการเรียนรู้หรือโครงการที่จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้า และเป็นเครื่องมืออันสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางที่หลักสูตรกำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การวางแผนรูปแบบการเรียนการสอนในบทเรียนให้สอดคล้องกับเนื้อหา จุดประสงค์การวัดผลประเมินผลที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสอนต่อไป

ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้

การควบคุมงานก่อสร้างวิศวกรรมหรือสถาปนิกจะขาดพิมพ์เขียวไม่ได้ฉันใด ผู้เป็นครูผู้สอนก็ขาดแผนการจัดการเรียนรู้ไม่ได้ฉันนั้น ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่ทำให้การเรียนการสอน มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นพอสรุปความสำคัญ ได้ดังนี้

สำลี รักสุทธี (2544 : 43-44) ได้สรุปความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ ไว้ดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้เป็นผลงานทางวิชาการชิ้นสำคัญของครูผู้สอน นักวิชาการศึกษิต่างยอมรับว่าแผนการจัดการเรียนรู้ คือ นวัตกรรม ผลผลิต ผลการเตรียมผลการศึกษาค้นคว้าในวิชาที่ตนเองจะสอนเพื่อแสดงถึงผลึกภูมิปัญญาของตนเองให้คนอื่นได้รับทราบ ดังนั้น แผนการจัดการเรียนรู้จึงถือว่าเป็นผลงานทางวิชาการชิ้นสำคัญของครูผู้สอน นั้นหมายความว่า แม้ว่าครูจะไม่มีผลงานทางวิชาการด้านอื่น แต่อย่างน้อยที่สุดครูผู้สอนต้องมีแผนการจัดการเรียนรู้เป็นของตนเอง จึงจะเรียกได้ว่าครูมืออาชีพ ด้วยเหตุผล แผนการจัดการเรียนรู้เป็นที่ยอมรับในฐานะผลงานทางวิชาการชิ้นสำคัญ เมื่อครูผู้สอนจะส่งผลงานทางวิชาการทุกครั้ง จึงต้องส่งแผนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยเสมอ

2. แผนการจัดการเรียนรู้ คือ เชื่อมทิศบอกทางครู เชื่อมทิศมีความจำเป็นต่อกับต้นเรือต่อนักเดินป่าจันได แผนการจัดการเรียนรู้ก็มีความสำคัญต่อครูผู้สอนจันไดนั้น นักเดินเรือมีโอกาสหลงทางลอยเคว้งคว้างในกลางมหาสมุทร อาจพบจุดอับปาง ไม่สามารถส่งผู้โดยสารถึงฝั่งได้หรือนักเดินป่าที่อาจหลงป่า เป็นอาหารของสัตว์ร้ายในป่าได้ ถ้าไร้ซึ่งเข็มทิศ เช่นเดียวกันหากครูผู้สอนไม่มีแผนการจัดการเรียนรู้ อาจพาผู้เรียนเดินทางอย่างไร้จุดหมาย การเรียนการสอนอาจจบหลักสูตรแต่ผู้เรียนไม่จบ เนื่องจากนำผู้โดยสารขึ้นฝั่งแห่งการเรียนรู้อย่างโง่เขลา เบบัญญาวิชายังครอบงำผู้เรียนต่อไป

3. แผนการจัดการเรียนรู้เหมือนพิมพ์เขียวของครูผู้สอน วิศวกร สถาปนิกเป็นผู้ออกแบบ สร้างบ้าน สร้างอาคาร ตึกรามบ้านช่อง ให้มีความแข็งแรงทนทาน ครูผู้สอนมีหน้าที่ออกแบบทางการศึกษาเพื่อสร้างคน นายช่างจะสร้างบ้าน อาคารพิมพ์เขียว (แปลน) บ้านหรือตึกอาจทรุดหรือพังลงได้ เพราะขาดมาตรฐานในการก่อสร้าง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนอาจผ่านไปอย่างลุ่ม ๆ ดอน ๆ หากครูผู้สอนสักแต่ว่าสอนโดยไม่มีการเตรียมการสอนหรือทำแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ล่วงหน้า ดังนั้นพิมพ์เขียวมีความจำเป็นต่อการสร้างบ้านจันได แผนการจัดการเรียนรู้ก็ย่อมมีความจำเป็นต่อครูผู้สอนจันไดนั้น

4. แผนการจัดการเรียนรู้ คือ แผนที่บอกเป้าหมายการเดินทาง ครูผู้สอน ผู้เรียนในการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ ที่เราไม่เคยไปถึงที่จะช่วยให้เราไปสู่เป้าหมายได้ นอกจากคำบอกเล่าของคนอื่นแล้วก็คือ “แผนที่” โดยเฉพาะนักเดินทางต่างประเทศ เขาจะเห็นความสำคัญของแผนที่มาก โดยเฉพาะในส่วนของการศึกษา เขาจะให้ผู้เรียน เรียนรู้ การใช้แผนที่ตั้งแต่ระดับประถมศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายเลยทีเดียว ดังนั้นชาวต่างประเทศจึงใช้แผนที่ได้ดีกว่าคนไทยเป็นส่วนใหญ่แผนที่ช่วยนักเดินทางไม่ให้หลงทิศทาง เช่นเดียวกับเข็มทิศ แผนการจัดการเรียนรู้เช่นเดียวกัน กับแผนที่ครูผู้สอนจะพาผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างไร จะต้องมียุทธศาสตร์การเรียนรู้ ซึ่งทำหน้าที่เหมือนแผนที่ชีวิต แผนที่ทางการศึกษาที่จะชี้บอกว่า คุณจะต้องเดินทางวิธีนั้น วิธีนี้ ยานพาหนะเช่นนี้ จึงจะนำพาผู้เรียนไปสู่หลักชัยได้ เป้าหมายการเดินทางของผู้เรียนจะมีไว้อย่างชัดเจน ในแผนการจัดการเรียนรู้ ครูผู้สอนจะพาผู้เรียนสู่จุดหมายในแผนการจัดการเรียนรู้ก็มีบอกชี้ไว้ ดังนั้นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีความจำเป็นต่อนักเดินทางจันได แผนการจัดการเรียนรู้ก็มีความจำเป็นต่อครูผู้สอนจันไดหรืออาจกล่าวได้ว่าแผนการจัดการเรียนคือ ลายแทงผู้ขุมทรัพย์มหาสมบัติก็คงไม่ผิดเพราะเมื่อนักเรียนผ่านกระบวนการการจัดการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ถูกจัดลงสู่ภาคปฏิบัติอย่างถูกต้องสมบูรณ์แล้ว ผู้เรียนสามารถจะนำความรู้ไปสู่การดำเนินชีวิตหาเลี้ยงชีพตนเองได้อย่างไม่มีปัญหา ซึ่งนั่นแหละคือขุมทรัพย์อันล้ำค่าของเขา

5. แผนการจัดการเรียนรู้เป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพครูผู้สอน อาจารย์ แม้ว่าจะสอนมานานเพียงใด มีความสามารถเพียงใด คงจะให้คนในวงการศึกษายอมรับได้ยาก หากท่านไม่มีอุปกรณ์หรือเครื่องมือสื่อสาร บอกให้คนอื่นทราบได้ว่า ท่านมีขั้นตอนการสอน มีการวางแผนการสอน มีการเตรียมการสอน การจัดการศึกษาไว้อย่างไรและดำเนินการทางการศึกษาอย่างไร เฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาคงไม่เพียงพอสำหรับเป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพของครูผู้สอนได้

องค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540 : 203 ; อ้างถึงใน สุวิทย์ เชาว์แก้ว. 2551 : 41-42) ได้สรุปองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. วิชา หน่วยที่สอน และสาระสำคัญ (ความคิดรวบยอด) ของเรื่อง
2. จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม
3. สาระการเรียนรู้
4. กิจกรรมการเรียนการสอน
5. สื่อการเรียนการสอน
6. วัดผลประเมินผล

กรมวิชาการ (2540 : 7 ; อ้างถึงใน สุวิทย์ เชาว์แก้ว. 2551 : 42) ได้สรุปองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. สาระสำคัญ
2. จุดประสงค์ปลายทาง
3. จุดประสงค์นำทาง
4. ชนิดของสมรรถภาพ
5. ประสบการณ์เดิม
6. สาระการเรียนรู้

7. ลำดับขั้นตอนการเรียนการสอน เช่น สร้างความสนใจ แจกแจงจุดประสงค์สำรวจความรู้เดิม เสนอความรู้ใหม่ ให้แนวทางการเรียนรู้ ให้นักเรียนปฏิบัติให้ข้อมูลป้อนกลับ ประเมินผลระหว่างปฏิบัติ และส่งเสริมความแม่นยำ

8. สื่อการเรียนการสอน เช่น รูปภาพ แผนภูมิ ใบความรู้ ใบงาน ชุดฝึก เป็นต้น

9. การวัดและประเมินผล เช่น ทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน คำถามท้ายบท เป็นต้น

10. กิจกรรมสืบเนื่อง และกิจกรรมเสนอแนะ รูปแบบแผนการจัดการเรียนรู้

ขั้นตอนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2543 : 33 ; อ้างถึงใน สุวิทย์ เชาว์แก้ว. 2551 : 42) ได้สรุปขั้นตอนการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. ศึกษาหลักสูตรเพื่อให้เข้าใจหลักการ จุดหมาย โครงสร้างของกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ประสบการณ์ และคำอธิบายกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งได้กล่าวถึงแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน เนื้อหาสาระสำคัญ ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้วิชาที่ครูผู้สอนจะสอนในแต่ละรายวิชา
2. ศึกษาคู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือหลักการสอน แนวการสอน เพื่อให้เข้าใจจุดเน้นของหลักสูตร เหตุผลในการปรับปรุงหลักสูตร สาระสำคัญที่ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง บทบาทของครูผู้สอน ตลอดจนกระบวนการต่าง ๆ พัฒนานักเรียนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการสอน
3. นำโครงสร้างเนื้อหาวิชา จุดประสงค์ของกลุ่ม ประสบการณ์ และจุดประสงค์รายวิชามา กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน คาบเวลาเรียนให้เหมาะสมกับหัวข้อเนื้อหาโดยให้ความสำคัญกับอัตราเวลาเรียนที่กำหนดให้แต่ละหัวข้อ กลุ่มประสบการณ์เป็นการกำหนดการสอนระยะยาว
4. ศึกษาแนวตัวอย่าง แนวทางการสอนในกลุ่มครูผู้สอนแล้วทำแผนการจัดการเรียนรู้ กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน คาบเวลาเรียนให้เหมาะสมกับหัวข้อเนื้อหาและจุดประสงค์ของการเรียนรู้ ของแต่ละหัวข้อ เพื่อให้ครูผู้สอนปรับสอนให้เหมาะสมกับเวลาเรียนที่จัดไว้ในตารางเรียนของแต่ละสัปดาห์ต่อไป
5. จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยครูจะต้องพิจารณาหัวข้อจากแหล่งต่าง ๆ มาประกอบการเรียนการสอน เช่น หนังสือค้นคว้าอ้างอิง สาระสำคัญสำหรับครูผู้สอน หนังสือเรียน การสอน วัตถุประสงค์ สำหรับนักเรียนฝึกปฏิบัติ ทดสอบสำหรับวัดและประเมินผลผู้เรียน

การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540 : 219 ; อ้างถึงใน สุวิทย์ เขาแก้ว. 2551 : 43) ได้สรุปวิธีการแผนการจัดการเรียนรู้ ไว้ดังนี้

1. เขียนให้ชัดเจนในทุกหัวข้อ เพื่อให้ความกระจ่างผู้อ่านมีรายละเอียดพอสมควรไม่ย่อและไม่ละเอียดมากเกินไป
2. ใช้ภาษาเขียนที่สื่อความหมายได้เข้าใจตรงกันเป็นประโยชน์ที่ได้ใจความไม่ยืดเยื้อและไม่เป็นภาษาพูด
3. เขียนทุกหัวข้อหรือทุกช่วงให้สอดคล้องกัน เช่น
 - 3.1 สาระสำคัญจะต้องสอดคล้องกับเนื้อหา
 - 3.2 จุดประสงค์จะต้องสอดคล้องกับเนื้อหา กิจกรรม และการวัดผล
 - 3.3 สื่อการเรียนจะต้องสอดคล้องกับกิจกรรม

ลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้

สำลี รักสุทธี (2544 : 69) ได้สรุปลักษณะของแผนการจัดการเรียนรู้ ไว้ดังนี้

1. เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ได้ลงมือปฏิบัติให้ได้มากที่สุด โดยครูผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะ ส่งเสริมหรือกระตุ้นกิจกรรมที่นักเรียนดำเนินการเป็นไปตามความมุ่งหมาย

2. เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบคำตอบหรือทำสำเร็จด้วยตนเอง โดยครูผู้สอนพยายามลดบทบาทของผู้บอกคำตอบ มาเป็นผู้คอยกระตุ้นด้วยคำถามหรือปัญหาให้ผู้เรียนคิดแก้หรือหาแนวทางไปสู่ความสำเร็จในการทำกิจกรรมนั่นเอง
3. เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทักษะ กระบวนการ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรับรู้ และนำกระบวนการไปใช้จริง
4. เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ใช้วัสดุอุปกรณ์ที่สามารถจัดหาได้ในท้องถิ่น หลีกเลี่ยงการใช้วัสดุอุปกรณ์ สำเร็จรูปราคาสูง

เกณฑ์ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2536 : 50-51 ; อ้างถึงใน สุวิทย์ เชาว์แก้ว. 2551 : 45-46) กล่าวว่า เกณฑ์ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เป็นระดับผู้ผลิตแผนการจัดการเรียนรู้ จึงพอใจว่า หากแผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ถึงระดับนั้นแล้วแผนการจัดการเรียนรู้ นั้นก็มีคุณค่าที่จะนำไปสอนผู้เรียน และคุ้มค่าแก่การลงทุนผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพกระทำได้โดยการประเมินผลพฤติกรรมของผู้เรียน 2 ประเภทคือ พฤติกรรมต่อเนื่อง (กระบวนการ) และพฤติกรรมขั้นสุดท้าย (ผลลัพธ์) โดยกำหนดค่าประสิทธิภาพเป็น E1 (ประสิทธิภาพของกระบวนการ) E2 (ประสิทธิภาพของผลลัพธ์)

1. การประเมินพฤติกรรมต่อเนื่อง (Transitional Behavior) คือ การประเมินผลต่อเนื่อง ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมย่อยหลาย ๆ พฤติกรรมการเรียนรู้ว่า กระบวนการ (Process) ของผู้เรียนที่สังเกตจากการประกอบกิจกรรมกลุ่ม (รายงานของกลุ่ม) และรายงานบุคคล ได้แก่ งานที่มอบหมาย และกิจกรรมอื่นใดที่ผู้สอนกำหนดไว้

2. การประเมินพฤติกรรมขั้นสุดท้าย (Terminal Behavior) คือ ประเมินผลลัพธ์ (Product) ของผู้เรียนโดยการพิจารณาจากการสอบหลังเรียนและการสอบไล่ ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้จะกำหนดเป็นเกณฑ์ที่สอน คาดหมายว่า ผู้เรียนจะเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นที่พึงพอใจ โดยกำหนดเป็นเปอร์เซ็นต์ของผลเฉลี่ยของผลคะแนนการทำงานและการประกอบกิจกรรมของผู้เรียนทั้งหมดต่อเปอร์เซ็นต์ของผลการสอบหลังเรียนของผู้เรียนทั้งหมดนั้น คือ E1/E2 คือ ประสิทธิภาพของกระบวนการ/ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ 80/80 หมายความว่า เมื่อเรียนจากแผนการจัดการเรียนรู้ แล้วผู้เรียนสามารถทำแบบฝึกหัดหรืองานที่ผลเฉลี่ย 80% และทำแบบทดสอบหลังเรียนได้ผลเฉลี่ย 80% การที่จะกำหนดเกณฑ์ E1/E2 ให้มีค่าเท่าใดนั้น ให้ผู้สอนเป็นผู้พิจารณาตามความพอใจโดยปกติ เนื้อหาที่เป็นความรู้ ความจำมักจะตั้งไว้ 80/80 หรือ 85/85 หรือ 90/90 ส่วนเนื้อหาที่เป็นทักษะหรือ เจตคติศึกษาอาจตั้งไว้ต่ำกว่านี้ เช่น 75/75 เป็นต้น

นักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ให้ความสำคัญต่อแผนการจัดการเรียนรู้ไว้เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จและเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญต่อแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จึงได้นำเกณฑ์ประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ 80/80 มาใช้กับผู้เรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นต่อไป โดยใช้สูตรของบุญชม ศรีสะอาด (2545 : 154)

เมื่อผลิตแผนการจัดการเรียนรู้ขึ้นเป็นต้นแบบแล้ว ต้องนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปหาประสิทธิภาพตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. แบบเดี่ยว (1 : 1) คือ ทดลองกับผู้เรียน 3 คน โดยใช้เด็กอ่อน ปานกลาง และเด็กเก่ง คำนวณหาประสิทธิภาพ เสร็จแล้วปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยปกติคะแนนที่ได้จากการทดลองแบบเดี่ยวนี้นี้จะได้คะแนนต่ำกว่าเกณฑ์มาก แต่ไม่ต้องวิตก เมื่อปรับปรุงแล้วจะสูงขึ้นมาก
2. แบบกลุ่ม (1 : 10) คือ ทดลองกับผู้เรียน 6-10 คน คละผู้เรียนที่เก่งกับอ่อน คำนวณหาประสิทธิภาพ แล้วปรับปรุง ในคราวนี้คะแนนของผู้เรียนจะเพิ่มขึ้นอีกเกือบเท่าเกณฑ์โดยเฉลี่ยจะหาจากเกณฑ์ประมาณ 10% นั่นคือ E1/E2
3. ภาคสนาม 1/100 ทดลองกับผู้เรียนทั้งชั้น 25 คน คำนวณหาประสิทธิภาพแล้วทำการปรับปรุงผลลัพธ์ที่ได้ใกล้เคียงกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้

ประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้

ลำลี รักสุทธิ (2544 : 101) ได้สรุปประโยชน์ของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. ทำให้การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีขั้นตอน ไม่สับสน วนไปวนมา
2. ทำให้เกิดกระบวนการจัด วัตถุประสงค์อย่างเป็นระบบ
3. ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเป็นลำดับขั้นตอนจากหัวไปท้าย จากง่ายไปยาก
4. เป็นรูปธรรมชัดเจน มองเห็นความเคลื่อนไหวของกิจกรรมอย่างสอดคล้องเป็นลูกโซ่ สัมพันธ์กันตลอดตั้งแต่เริ่มจนจบ
5. ผู้เรียนได้ปฏิบัติอย่างชัดเจนมีขั้นตอน มีผลสะท้อนกลับอย่างฉับพลัน
6. ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวา มีความสุขสนุกสนานกับการเรียน
7. ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการรับรู้

สรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้เป็นการเตรียมการสอนอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการวางแผนรูปแบบการเรียนเป็นเหมือนพิมพ์เขียวของผู้สอน ทั้งยังเป็นการแปลงหลักสูตรการจัดการเรียนให้แก่ผู้เรียนและเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความรู้เกี่ยวกับเจตคติ

ความหมายของของเจตคติ

เจตคติ (Attitude) มีความหมายเหมือนกันกับ ทักษคติหรือเจตคติ มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า (Aptus) แปลว่า โน้มเอียง เหมาะสม (สงวน สุทธิเลิศอรุณ. 2546 : 93) และมีผู้เชี่ยวชาญนิยามความหมายแตกต่างกันไปตามความคิดของตน ดังนี้

สมศักดิ์ สันธุระเวช (2522 : 12) กล่าวว่า ิว่าเจตคติ หมายถึง ท่าทีความคิดเห็น ความรู้สึกเอนเอียงทางจิตใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ภายหลังจากการที่บุคคลได้มีประสบการณ์ในสิ่งนั้น ๆ พฤติกรรมเช่นนี้ไม่อาจสามารถวัดได้โดยตรง แต่สามารถสังเกตและวัดได้จากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกต่อสิ่งนั้น

ไพศาล หวังพานิช (2533 : 219) ได้ให้ความหมายของเจตคติไว้ว่า เจตคติ เป็นความรู้สึกภายในของบุคคลที่มีต่อสิ่งใด อันเป็นผลมาจากประสบการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งนั้น และความรู้สึกดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดให้บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมหรือแนวโน้มของการตอบสนองต่อสิ่งนั้น ในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง อาจเป็นไปได้ในแนวสนับสนุนหรือโต้แย้ง ถัดค้านก็ได้

อลพอร์ต (Allport. 1935 : 48) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง สภาวะความพร้อมทางจิต ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่เป็นตัวกำหนดทิศทางของการตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

จากความหมายข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึก ท่าที ความคิดเห็น หรือความโน้มเอียงทางจิตใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งใด ๆ อันเกิดจากประสบการณ์ที่สามารถทำให้บุคคลเปลี่ยนแปลงหรือสนับสนุนพฤติกรรมนั้น ๆ แล้วแสดงออกเป็นท่าทางคำพูด กริยา ไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ลักษณะของเจตคติ

ลักษณะของเจตคติจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีการกล่าวถึงลักษณะของเจตคติทั้งนักวิชาการการศึกษาต่างประเทศ และนักการศึกษาไทยได้เสนอแนะไว้หลายลักษณะดังต่อไปนี้

นันแนลลี (Nunnally. 1959 : 312) ได้แบ่งเจตคติออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. เจตคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้หรือเกิดจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคลไม่ใช่เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่เกิด

2. เจตคติเป็นสภาพการณ์ทางจิตที่มีอิทธิพลต่อการคิดและการกระทำของบุคคลเป็นอันมาก เพราะเป็นส่วนประกอบที่กำหนดแนวทางไว้ว่า ถ้าบุคคลประสบสิ่งใดแล้ว บุคคลนั้นจะมีท่าทีต่อสิ่งนั้นในลักษณะจำกัด

3. เจตคติเป็นสถานการณ์ทางจิตที่มีแนวโน้มค่อนข้างจะถาวร ทั้งนี้เป็นเพราะแต่ละบุคคลได้สั่งสมประสบการณ์การรับรู้ และผ่านการเรียนรู้มามาก

ซาเทน (Sartain, 1973 : 108-109) ได้กล่าวถึงลักษณะของเจตคติ ดังนี้

1. เจตคติเป็นความรู้สึกที่บุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่ง เช่น คน สิ่งของ แม้กระทั่งสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความมีเสรีภาพหรือพระผู้เป็นเจ้า เป็นต้น
2. เจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมมีทิศทาง คือเป็นไปในทางบวกหรือลบและมีความเข้มข้น คือระดับความชอบมากน้อยแตกต่างกันออกไป เจตคติเป็นแนวโน้มในการแสดงออกของบุคคล ในทางที่ชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

มอร์แกน และริชาร์ด (Morgan and Richard, 1975 ; อ้างถึงใน กัลยา สุขะปะทีว, 2538 : 34) กล่าวถึงลักษณะของเจตคติ ดังนี้

1. เจตคติจากการเรียนรู้
2. เจตคติเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมหรือเจตคติมีอิทธิพลต่อความชอบความไม่ชอบและพฤติกรรมของบุคคลเมื่อบุคคลมีเจตคติ
3. เจตคติของบุคคลเป็นไปได้ทั้งทางบวกและทางลบ
4. เจตคติของบุคคลไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง บุคคลจะมีเจตคติไปในทางใดจะรู้ได้จากการแสดงออก

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า ลักษณะของเจตคติ ประกอบไปด้วย เจตคติเชิงบวก เจตคติเชิงลบ และเจตคติที่เป็นกลาง พฤติกรรมที่แสดงออกก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของเจตคติทั้ง 3 ประการ ที่กล่าวมานี้ ซึ่งจะก่อให้เกิดลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกันทางด้านความรู้สึก

องค์ประกอบของเจตคติ

มีนักวิชาการกล่าวถึงองค์ประกอบของเจตคติไว้มากมายซึ่ง สักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2542 : 210) กล่าวว่า เจตคติมีองค์ประกอบเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ 3 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบเกี่ยวกับการรู้ การคิด (Cognitive Component) ได้แก่ ความคิด ความเชื่อถือ ที่คนเรามีต่อสิ่งเร้า (คน สิ่งของ สถานการณ์) รู้ในทางที่ดีหรือไม่ดี บวกหรือลบ ในกรณีที่เรารู้จักสิ่งใดดี เราก็มียเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น
2. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก (Affective Component) เป็นองค์ประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก ที่มีต่อสิ่งเร้า เมื่อเราก่อเกิดความรู้ การคิดต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว จะทำให้เราก่อเกิดความรู้สึกในทางที่ดี ไม่ดี ในขั้นนี้จะเป็นเจตคติที่มีทิศทางซึ่งเปลี่ยนแปลงค่อนข้างยาก
3. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับแนวโน้มในการกระทำ (Action Tendency Component) เป็นความพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งนั้น ๆ ในทางใดทางหนึ่ง คือพร้อมที่จะสนับสนุนช่วยเหลือ หรือทำลายล้าง

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2534 : 210-211) กล่าวว่า เจตคติ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Component) เป็นองค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า เพื่อเป็นเหตุผลที่จะสรุปความและรวมเป็นความเชื่อหรือช่วยในการประเมินค่าสิ่งเร้านั้น ๆ
2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ (Affective Component) เป็นองค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้า เป็นผลเนื่องจากที่บุคคลประเมินค่าสิ่งเหล่านั้นแล้วพบว่าพอใจหรือไม่พอใจ ต้องการหรือไม่ต้องการ ดีหรือเลว
3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) เป็นองค์ประกอบด้านความพร้อมหรือความโน้มเอียงที่บุคคลประพฤติปฏิบัติหรือตอบสนองต่อสิ่งเร้า ในทิศทางที่จะสนับสนุนหรือคัดค้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือความรู้สึกของบุคคลที่ได้จากการประเมินผล

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า เจตคติประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ประการ คือ

1. องค์ประกอบภายนอกร่างกาย เป็นองค์ประกอบที่สามารถสังเกตจับต้องได้ เป็นการเคลื่อนไหวอวัยวะของร่างกาย
2. องค์ประกอบภายในร่างกาย เป็นองค์ประกอบที่ประกอบด้วยความรู้สึกนึกคิด ที่ซ่อนเร้นข้างในอาจจะแสดงออกทางกายหรือไม่แสดงออกก็ได้

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

มีผู้กล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนเจตคติมากมายซึ่ง ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (2543 : 64-65) กล่าวว่า การเกิดเจตคตินั้นมีผู้เชื่อว่าเกิดได้หลายอย่างบางกลุ่มเชื่อว่าเป็นลักษณะนิสัยชนิดหนึ่ง เมื่อลักษณะนิสัยเกิดจากการเรียนรู้เลยเชื่อว่าเจตคติ เกิดจากการเรียนรู้ได้ ก็แปลว่าเจตคตินำมาสอนกันให้เกิดขึ้นได้เหมือนบทเรียนนั่นเอง แต่อย่าลืมว่าเจตคติไม่ใช่ความจริงแต่เป็นความรู้สึกของบุคคล ซึ่งอาจแปรเปลี่ยนได้ตามเป้าและความเชื่อที่เกิดจากเป้าหมายนั้น ๆ บางกลุ่มเชื่อว่าเจตคติเกิดจากการพิจารณาตัดสินจากผลประโยชน์หรือกำไรที่ควรได้รับ นั่นคือ ถ้าเป้าหมายของเจตคติเกี่ยวข้องกับคน คนก็จะพิจารณาประเมินว่ามีผลประโยชน์หรือไม่ ถ้ามีผลประโยชน์ก็จะมีเจตคติทางบวก ถ้าไม่ได้ผลประโยชน์ก็จะมีเจตคติเป็นทางลบ ดังนี้ เป็นต้น

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)

ข้อตกลงเบื้องต้นของทฤษฎีนี้คือ เจตคติสามารถเรียนรู้ได้เหมือนกับลักษณะอื่น ๆ ของคน คนแสวงหาข้อมูลและข้อเท็จจริงเพื่อสร้างสมการเรียนรู้ เขาเรียนรู้ความรู้สึกและค่านิยมต่าง ๆ ได้จากข้อเท็จจริง เช่น เด็กเล็ก ๆ เรียนรู้ว่าสัตว์ชนิดหนึ่งคือ สุนัข สุนัขตัวนั้นเป็นเพื่อนได้และเป็นสัตว์ที่ดี ในที่สุดเขาก็เรียนรู้ว่าเขาชอบสุนัข เด็กเรียนรู้ทั้งทางด้านความรู้ ความเข้าใจและความรู้สึกของเจตคติ ซึ่งอาศัยกระบวนการที่ควบคุมการเรียนรู้ นั่นก็คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นสามารถนำไปใช้ให้ก่อให้เกิดเจตคติได้

แต่ละคนแสวงหาข้อมูลและความรู้สึกโดยกระบวนการเชื่อมสัมพันธ์ การเชื่อมสัมพันธ์จะเกิดขึ้นเมื่อสิ่งเร้าปรากฏในเวลาเดียวกันและสถานที่เดียวกัน เช่น ครูประวัติศาสตร์อธิบายคำว่านาซี ด้วยท่าทางขึงขังเป็นปรักษ์ เราจะสร้างความเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกทางลบกับคำว่านาซี ในทางกลับกันถ้ากล่าวถึงความกล้าหาญของทหารไทยที่สร้างวีรกรรมสู้ศึกที่เข้าค้อ ก็มีความรู้สึกต่อทหารไทยยกย่องเป็นวีรบุรุษ เกิดเจตคติทางบวกขึ้น เจตคติเกิดจากความรู้ต่าง ๆ บวกการเชื่อมโยงกับด้านการประเมินคุณลักษณะนั้น ๆ นั่นคือการเรียนรู้เกิดผ่านการเสริมแรง เช่น การเรียนคณิตศาสตร์สอบได้ A รู้สึกชอบและสบายใจ อยากเรียนคณิตศาสตร์มากขึ้น ถ้าเราไปพูดให้เพื่อนเห็นประโยชน์ของคณิตศาสตร์ก็เพราะได้แรงเสริมจากผู้เรียนได้เกรด A ในวิชาคณิตศาสตร์นั่นเอง

เจตคตินอกจากจะเกิดจากการเรียนรู้โดยวิธีเชื่อมสัมพันธ์และวิธีการเสริมแรงแล้วยังจะเกิดขึ้นจากกระบวนการเลียนแบบ การเลียนแบบเป็นการเรียนรู้ชนิดหนึ่งการเลียนแบบจะต้องมีแบบอย่างไว้ให้ คนตามธรรมชาติชอบแบบผู้อื่น ถ้าผู้นั้นเป็นคนแข็งแรงและมีความสำคัญ ตัวแบบที่สำคัญคือสถาบันครอบครัว เด็กจะเลียนแบบเจตคติของพ่อแม่ พ่อวัยรุ่นจะเลียนแบบเจตคติของกลุ่มเพื่อน นอกจากนั้นเขายังเรียนรู้ได้จากครู ความคิดจากหนังสือ

การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ การเสริมแรงและการเลียนแบบเป็นกลไกสำคัญในการเรียนรู้เจตคติ ผลคือ ทฤษฎีการเรียนรู้เป็นตัวทำให้เกิดเจตคติขึ้นมา จากการเรียนรู้ข้อเท็จจริงความเชื่อต่าง ๆ แล้วประเมินออกมาว่าอะไรมีความสำคัญทางบวกและอะไรเป็นไปในทางลบ

2. ทฤษฎีแรงจูงใจ (Incentive Theory)

ทฤษฎีนี้ให้แนวคิดว่าเกิดเจตคติว่าเป็นกระบวนการให้น้ำหนัก จากคุณและโทษของเป้าเจตคตินั้น ๆ แล้วพิจารณาตัดสินเลือกที่เหมาะสมที่สุด ลองพิจารณาว่าเรารักหรือชอบสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ ๆ เกิดรักและชอบขึ้นมาเป็นไปไม่ได้ สิ่งที่เรารักหรือชอบจะต้องมีคุณประโยชน์ต่อเราแน่ อาจจะมีสิ่งไม่ดีอยู่บ้างแต่เมื่อชั่งใจดูคุณและโทษแล้ว เห็นว่า ประโยชน์ของคุณประโยชน์มีมากกว่า เราก็จะชอบสิ่งนั้น ในทางตรงกันข้ามถ้าเป้าเจตคตินั้นมีโทษหรือไร้ประโยชน์มากกว่าก็จะไม่ชอบสิ่งนั้น จากการพิจารณาตัดสินใจโดยกระบวนการแบบนี้จึงทำให้เกิดเจตคติทางบวกหรือทางลบขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น นักเรียนสาวคนหนึ่งได้รับเชิญไปงานเลี้ยงสังสรรค์ เขาคิดว่าเป็นงานที่สนุก พบปะเพื่อนฝูง จึงมีเจตคติทางบวก แต่ขณะเดียวกันผู้เป็นพ่อแม่ไม่อยากให้ลูกสาวไปงานเลี้ยง เพราะกำลังเรียนเตรียมสอบเข้ามหาวิทยาลัยแนวคิดนี้ถ้าเธอมีเจตคติที่ดีต่อพ่อแม่มาก เธอก็จะมีเจตคติต่องานเลี้ยงในทางลบ การพิจารณาตัดสินใจเป็นสิ่งสำคัญมาก

กระบวนการเปลี่ยนเจตคติ

กระบวนการเปลี่ยนแปลงเจตคติสามารถแบ่งได้เป็น 2 แนวทาง (ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. 2542 : 219) ดังนี้

1. กระบวนการเปลี่ยนแปลงเจตคติโดยใช้การสื่อสาร แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน
 - ขั้นที่ 1 สร้างความใส่ใจ (Attention) เพื่อการดึงดูดใจผู้รับ
 - ขั้นที่ 2 การทำความเข้าใจ (Comprehension) เพื่อให้เกิดความหมายแก่ผู้รับ
 - ขั้นที่ 3 การยอมรับ (Acceptance) เพื่อสร้างความสอดคล้องกับความปรารถนา
 - ขั้นที่ 4 การจดจำ (Retention) เพื่อสร้างความสอดคล้องกับความปรารถนา

2. กระบวนการเปลี่ยนแปลงเจตคติโดยอาศัยแรงจูงใจ

2.1 ทฤษฎีความขัดกันขององค์ความคิด (Cognitive Dissonance Theory) เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความคิด และความเชื่อ ซึ่งบุคคลมีต่อสภาพแวดล้อมของตนเอง อาจมีส่วนตัวหรือหลายส่วน ถ้าหลายส่วนจะเกี่ยวข้องกัน 3 ลักษณะ คือ สอดคล้องกัน ขัดกัน และไม่สัมพันธ์กัน

2.2 ทฤษฎีสมดุล (Balance Theory) เป็นทฤษฎีที่บอกว่า มนุษย์ทุกคนชอบความสัมพันธ์ระหว่างกันที่อยู่ในภาวะสมดุลซึ่งเป็นสภาวะที่มั่นคง ราบรื่นและสงบความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนหรือประกอบด้วยคนสองคนกับสิ่งอื่นอีกหนึ่งสิ่ง เกิดความสัมพันธ์ทางอารมณ์ เช่น ชอบหรือไม่ชอบ เกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้อง

การวัดเจตคติ

เทอร์สโตน (Terstone. 1976 : 77 ; อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2548 : 63) ได้ให้ความเห็นว่า การวัดเจตคติโดยตรงไม่ได้ ควรวัดออกมาในรูปของข้อเขียนหรือคำพูด ซึ่งอาจวัดได้ไม่แน่นอน จึงมีผู้ให้คำแนะนำว่าควรวัดเจตคติจากพฤติกรรมที่แสดงออกจริง ๆ แต่ก็มีผู้คัดค้านว่าอาจคลาดเคลื่อนได้ เพราะพฤติกรรมของคนบางคนเราอาจบิดเบือนจากเจตคติที่มีอยู่จริง ดังนั้นเทอร์สโตนจึงให้ความเห็นว่า ทั้งข้อเขียนและคำพูดที่แสดงออกจริง ๆ เป็นเพียงเครื่องชี้เท่านั้น ย่อมจะมีความคลาดเคลื่อนตามหลักการวัดเป็นธรรมดา จึงได้ใช้วิธีวัดเจตคติการตอบว่า “เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย” กับข้อความที่ใช้วัดเจตคติ

การวัดเจตคติ เป็นการวัดคุณลักษณะภายในบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้หรือเป็นลักษณะของจิตใจ คุณลักษณะดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ไม่แน่นอน แต่อย่างไรก็ตาม เจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็สามารถวัดได้ ซึ่งต้องอาศัยหลักสำคัญดังต่อไปนี้ (ไพศาล หวังพานิช. 2533 : 221-223)

1. ต้องยอมรับข้อตกลงเบื้องต้น (Basic Assumptions) เกี่ยวกับการวัด คือ

1.1 ความคิดเห็น ความรู้สึกหรือเจตคติของบุคคลนั้น จะมีลักษณะคงที่หรือคงเส้นคงวาช่วงเวลาหนึ่ง นั่นคือความรู้สึกนึกคิดของคนเราไม่ได้เปลี่ยนแปลงหรือผันแปรอยู่ตลอดเวลา อย่างน้อยจะต้องมีช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่ความรู้สึกของคนเรานั้นคงที่ ซึ่งทำให้สามารถวัดได้

1.2 เจตคติของบุคคลไม่สามารถวัดหรือสังเกตได้โดยตรง การวัดจะเป็นแบบทางอ้อม โดยวัดจากแนวโน้มที่บุคคลจะแสดงออกหรือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

1.3 เจตคตินอกจากจะแสดงออกในรูปทิศทางของความรู้สึก เช่น สนับสนุนหรือคัดค้าน ยังมีขนาดหรือปริมาณของความคิด ความรู้สึกด้วย ดังนั้นการวัดเจตคติ นอกจากจะทำให้ทราบลักษณะหรือทิศทางแล้ว ยังสามารถบอกระดับความมากน้อยหรือความเข้มข้นของเจตคติได้อีกด้วย

2. การวัดเจตคติด้วยวิธีใดก็ตาม จะต้องมียี่สิบประการ 3 อย่าง คือ ตัวบุคคลที่ถูกวัดมีสิ่งเร้า และสุดท้ายคือต้องมีการตอบสนอง ดังนั้นในการวัดเจตคติเกี่ยวกับสิ่งใดของบุคคลก็สามารถวัดได้ โดยนำสิ่งเร้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อความเกี่ยวกับรายละเอียดในสิ่งนั้นไปเร้าให้บุคคลแสดงท่าที ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อสิ่งนั้น ให้ออกมาเป็นระดับหรือความเข้มข้นของความรู้สึกคล้อยตามหรือคัดค้าน

3. สิ่งเร้าที่จะนำไปใช้เร้าหรือทำให้บุคคลแสดงเจตคติที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกมาที่นิยมใช้คือ ข้อความวัดเจตคติ (Attitude Statements) ซึ่งเป็นสิ่งเร้าทางภาษาที่ใช้อธิบายถึงคุณค่า คุณลักษณะของสิ่งนั้นเพื่อให้บุคคลตอบสนองออกมาเป็นระดับความรู้สึก (Attitude Continued) เช่น มาก ปานกลาง น้อย เป็นต้น

4. การวัดเจตคติเพื่อทราบทิศทางและระดับความรู้สึกของบุคคลนั้น เป็นการสรุปผลจากการตอบสนองของบุคคลจากรายละเอียดหรือแง่มุมต่าง ๆ ดังนั้นการวัดเจตคติของบุคคลเกี่ยวกับเรื่องใดสิ่งใด จะต้องพยายามถามคุณค่าและลักษณะในแต่ละด้านของเรื่องนั้นออกมา แล้วนำผลซึ่งเป็นส่วนประกอบหรือรายละเอียดปลีกย่อยมาผสมผสานสรุปรวมเป็นเจตคติของบุคคลนั้น เพราะฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่การวัดนั้น ๆ จะต้องครอบคลุมคุณลักษณะต่าง ๆ ครบถ้วนทุกลักษณะ เพื่อให้การสรุปผลตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด

5. การวัดเจตคติต้องคำนึงถึงความเที่ยงตรง (Validity) ของผลการวัดเป็นพิเศษ กล่าวคือ ต้องพยายามให้ผลการวัดที่ได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของบุคคล ทั้งในแง่ทิศทางและระดับหรือช่วงของเจตคติ

เครื่องมือวัดเจตคติ

เครื่องมือวัดเจตคติเป็นแบบสอบถาม ซึ่งประกอบด้วยข้อความต่าง ๆ ครอบคลุมเรื่องที่ต้องการศึกษาและสามารถกระตุ้นให้ผู้ตอบสนองความรู้สึกหรือแสดงความคิดเห็น ในทางบวก คือ เห็นด้วย ในทางลบ คือ ไม่เห็นด้วย ทั้งยังสามารถบอกปริมาณด้วยว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยมากน้อยเพียงใด เรียกเครื่องมือนี้ว่า มาตรการวัดเจตคติของลิเคิร์ต (Likert Method) ดังนี้

ทางด้านบวก กำหนดเป็นคะแนน ดังนี้

เห็นด้วยอย่างมาก	5	คะแนน
เห็นด้วย	4	คะแนน
ไม่แน่ใจ เลย ๆ	3	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	2	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างมาก	1	คะแนน

ทางด้านลบ กำหนดเป็นคะแนน ดังนี้

เห็นด้วยอย่างมาก	1	คะแนน
เห็นด้วย	2	คะแนน
ไม่แน่ใจ เลย ๆ	3	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	4	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างมาก	5	คะแนน

แสงเดือน ทวีสิน (2545 : 72-73) ได้กล่าวถึงวิธีการสร้างแบบทดสอบของลิเคิร์ต ไว้ดังนี้

1. พิจารณาให้ชัดเจนว่าจะวัดเจตคติเกี่ยวกับเรื่องอะไร โดยกำหนดขอบเขตความหมายของเจตคตินั้นอย่างแน่นอนชัดเจน เช่น ต้องการวัดเจตคติของนักศึกษาช่างอุตสาหกรรมต่อการฝึกงาน ก็ต้องกำหนดให้ชัดเจนว่าเป็นการฝึกงานทางด้านใด ที่ไหน ระดับใด

2. เมื่อกำหนดความหมายและขอบเขตของสิ่งที่วัดอย่างแน่นอนแล้วก็สร้างข้อความ (Statement หรือ Item) ในแต่ละเรื่องขึ้นมา ข้อความควรจะ

2.1 ไม่ใช่ข้อเท็จจริง (Fact) หรือเป็นความรู้สึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแต่จะเป็นความรู้สึกหรือความเชื่อหรือความตั้งใจจะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

2.2 ข้อความที่ใช้วัด ควรจะประกอบด้วยข้อความทั้งทางบวกและลบคละกันไป ไม่ควรจะมีด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

2.3 ข้อความนั้น ๆ จะต้องอ่านเข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน กำกวม

3. ทำการทดสอบก่อนใช้ (Pretest) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างที่คล้ายกับประชากรที่เราจะศึกษาจริง เพื่อทำการวิเคราะห์ว่าข้อความที่เราสร้างนั้นสามารถวัดได้ตรงตามที่ต้องการ

4. การแปลความหมายคะแนนที่ได้จะดูจากคะแนนเฉลี่ยของกลุ่ม

การปลูกฝังเจตคติ

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ (2529 : 184-187 ; อ้างถึงใน อินโท จันทน์ม. 2548 : 96) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการเกิดเจตคติ ไว้ดังนี้

1. การได้รับประสบการณ์เฉพาะด้าน บุคคลเกิดเจตคติต่อสิ่งหนึ่งได้เมื่อได้รับประสบการณ์นั้น ด้วยตนเอง ถ้าเป็นเจตคติทางบวกจะทำให้ประทับใจชาวซึ่งกับประสบการณ์ที่ผ่านมา แต่ถ้าเป็นเจตคติทางลบก็ยากที่จับเลือนความรู้สึกไม่พอใจออกไปง่าย ๆ

2. การติดต่อสื่อสารความหมายกับผู้อื่น ถ้าบุคคลมีการสื่อสารความหมายกับผู้อื่นแล้วได้รับการตอบสนองในทางที่ดีเป็นที่พึงพอใจ ย่อมเกิดเป็นเจตคติทางบวก ถ้าบุคคลมีการติดต่อสื่อสารความหมายกับบุคคลอื่นแล้วได้รับการตอบสนองในทางที่ไม่ดี ไม่เป็นที่พอใจ ย่อมเกิดเจตคติทางลบ

3. การเลียนแบบตัวอย่าง บุคคลจะเกิดเจตคติได้จากตัวแบบที่ปรากฏให้เห็นและถ้าเกิดเจตคติทางบวกแล้วก็เลียนแบบพฤติกรรมตัวอย่างนั้น แต่ถ้าเป็นเจตคติทางลบก็จะเลียนแบบหรืออาจมีพฤติกรรมตรงกันข้ามกับตัวแบบได้

4. องค์ประกอบของสถาบัน บุคคลจะเกิดเจตคติ เนื่องมาจากอิทธิพลของสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยสถาบันทุกสถาบันย่อมมีกฎข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน แนวทางปฏิบัติ กำหนดไว้ให้บุคคลในสถาบันนั้นยึดถือและปฏิบัติตาม

ประโยชน์ของเจตคติ

เดเนียล แกดซ์ (Daniel Katz. 1999 ; อ้างถึงใน นพมาศ ชีรเวทิน. 2542 : 93) นำเสนอว่าเจตคติมีประโยชน์และหน้าที่ 4 ประการ คือ

1. เป็นประโยชน์โดยการเป็นเครื่องมือ เป็นประโยชน์ในการปรับตัว และเป็นประโยชน์ในการใช้เพื่อทำการต่าง ๆ

2. เจตคติทำหน้าที่หรือทำประโยชน์โดยการใช้ป้องกันสภาวะจิตหรือปกป้องสภาวะจิตของบุคคลเพราะความคิดหรือความเชื่อบางอย่างทำให้ผู้เชื่อหรือคิดสบายใจ ส่วนจะผิดจะถูกเป็นอีกเรื่องหนึ่ง (Ego-defensive Function)

3. เจตคติทำหน้าที่แสดงค่านิยมให้คนเห็นหรือรับรู้ (Value Expressive Function)

4. ประการสุดท้ายคือ มีประโยชน์หรือให้คุณประโยชน์ทางความรู้ เพราะมีเจตคติไม่น้อยที่เกี่ยวกับความรู้ เรื่องนี้ยังการศึกษาสูงเท่าใด แนวโน้มที่เจตคติจะมีความรู้ทางวิชาการแฝงอยู่มาก แม้ความรู้แบบพื้นบ้านซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากศาสนาก็แฝงในเจตคติมาก ดังนั้นบางครั้งจึงแยกกันแทบไม่ออก โดยทั่วไปแล้วแนวการศึกษาเจตคติแบบดูที่ประโยชน์ของเจตคติ (Functional) จะมุ่งสนใจตัวบุคคลและสภาพทางจิตวิทยาของคนนั้น

จากที่นักวิชาการได้กล่าวถึงเจตคติ สรุปได้ว่า เจตคติเกิดจากสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เด็กและเป็นไปตามสภาวะของสมองและอารมณ์ที่แสดงออกต่อสิ่งเร้า เจตคติของคนหนึ่ง ๆ จึงมีทั้งที่มีลักษณะดีและไม่ดี ในทางการศึกษาเชื่อกันว่า หากเด็กมีประสบการณ์ที่ดีกับสิ่งใดเด็กก็จะชอบสิ่งนั้น และจะทำสิ่งนั้นได้ดี ในการสอนครูจึงพยายามสร้างเจตคติที่ดีให้แก่เด็ก ด้วยการสร้างสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์ที่เป็นเชิงบวก ด้วยวิธีการการสอนที่หลากหลาย ด้วยสื่อที่ทันสมัยและแปลกใหม่ เพื่ออำนวยความสะดวกให้เด็กเรียนรู้บทเรียนได้ดี และมีความสุขกับบทเรียนที่กำลังเรียนอยู่

ชุมชนริมน้ำจันทบุรี

ประวัติความเป็นมา

ชุมชนริมน้ำจันทบุรีตั้งอยู่ตำบลวัดใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ชื่อเดิมที่รู้จักกันคือ ย่านท่าหลวง ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ริมแม่น้ำจันทบุรีด้านตะวันตก แต่เดิมรู้จักกันในชื่อที่เรียกกันติดปากว่า “บ้านลุ่ม” ซึ่งเป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวจีนและญวนอพยพตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาได้พัฒนามาเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้าของจันทบุรี ที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 มีจุดเริ่มต้นจากเชิงสะพานวัดจันทร์ ผ่านบ้านท่าหลวงยาวเป็นแนวไป ตลอดจนถึงชุมชนตลาดล่าง บริเวณที่เรียกว่าท่าเรือจ้ง อาคารส่วนใหญ่เป็นที่พักอาศัย และร้านค้าของชุมชนที่มีอายุเกือบร้อยปี ซึ่งสร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีลักษณะเป็นตึกแถวโบราณมีลวดลายไม้จำหลักอ่อนช้อยงดงามอยู่ตามบานประตูหน้าต่างและมุมอาคาร ซึ่งจะพบรูปแบบเรือนขนมปังขิงปะปนอยู่ด้วย เพราะชาวจันทบุรีได้รับอิทธิพลจากการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ เมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 ลักษณะการลวดลายของช่างฝีมือชาวจันทบุรี จัดได้ว่ามีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร โดยเฉพาะการจำหลักลวดช่องลม เป็นภาพจำหลักนูนรูปหัวพยัคฆ์สอดแทรก อยู่ตามกิ่งเครือเถาหรือความคมเฉียบของลายที่แผ่ไปด้วยความอ่อนช้อยของลายจำหลักย่านท่าหลวงจึงถือว่าเป็นย่านประวัติศาสตร์ของจังหวัดจันทบุรี

ย่านท่าหลวงและบริเวณใกล้เคียงอย่างตลาดล่าง มีความสำคัญต่อบทบาทการค้ากับต่างประเทศของจันทบุรีในยุคนั้นก็เป็นที่เรื่อรทุกสินค้าของป่าที่รวบรวมมาได้จากป่าแถบตะเขยทอง น้ำขุ่น คลองพลู วังแฉ่ม ในบริเวณเขาคิชฌกูฏ และเขาสอยดาวจะล่องลงมาตามลำน้ำจันทบุรีและมาเทียบท่าที่ตลาดท่าหลวง โดยมีกลุ่มชาวทองซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเดิมที่อาศัยอยู่ในแถบเทือกเขาในจันทบุรี ระยองและตราด เป็นแรงงานในการจัดเก็บของป่านำมาจำหน่าย ในตัวเมืองจันทบุรี ในปีหนึ่งชาวทองจะล่องแพนำสินค้ามาจำหน่ายในเมืองเพียงครั้งเดียว คือในระหว่างเดือน 10 ถึง 12 (เดือนกันยายน ถึง พฤศจิกายน) เนื่องจากเป็นฤดูน้ำหลากสามารถล่องแพลงมาตามลำน้ำได้สะดวก ส่วนในฤดูแล้ง ระหว่างเดือน 3 ถึง 5 (เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนเมษายน) ต้องลัดเลียงทางเกวียนซึ่งลำบากและใช้เวลานานจึงไม่เป็นที่นิยมในช่วงที่กองทหารฝรั่งเศสเข้ามายึดครองจันทบุรี (พ.ศ. 2436-2447) การค้าขายในย่านนี้เป็นไปอย่างคึกคัก นอกจากสินค้าป่าแล้วยังมีการลักลอบจำหน่ายสินค้าประเภทสุรา ฝิ่น กาแฟ ชา การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของย่านท่าหลวง-ตลาดล่างส่งผลให้ทางรัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ในบริเวณนี้ก่อนบริเวณอื่น

ในปี พ.ศ. 2451 จึงได้ประกาศให้พระราชบัญญัติสุขาภิบาลที่ตำบลตลาดเมืองจันทบุรีเป็นแห่งแรกในเขตจันทบุรี นอกจากนี้ในช่วงที่มีการค้าขายตัว มีจำนวนประชากรอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานชั่วคราวในย่านนี้ถึงปีละ 100 คนเศษ มีพ่อค้าต่างถิ่น อาทิ แวก กุหล่า พม่า เข้ามาตั้งร้านค้าชั่วคราวรวมทั้งมีพ่อค้าเร่จากบ่อพลอยไหลบ่อนาวงที่มาซื้อขายสินค้าต่าง ๆ และนำพลอยมาขายปีละ

นับพันคนเมื่อศูนย์กลางการค้าภายในเมืองจันทบุรี ย้ายไปอยู่ที่ตลาดน้ำลักษณะทางกายภาพของท่าหลวง - ตลาดล่าง ยังปรากฏให้เห็นวัฒนธรรมการตั้งบ้านเรือน หรือร้านค้าที่หันหลังให้แม่น้ำ หันหน้าเข้าสู่ถนนบ้านเรือนเป็นเรือนติดดินนิยมสร้างเป็นเรือนหลังใหญ่ทรงจั่วใช้วัสดุ ในท้องถิ่นก่อสร้าง อาทิ ไม้แปกใบจากนิยมยื่นชายคาออกมาเพื่อเป็นร้านค้าติดระเบียบทางเดิน ด้านหน้าตามลักษณะที่ปกอ้ายกิ่งพานิชย์ อันเป็นลักษณะวัฒนธรรมการค้าขายของชาวจีน อาคารปกอ้าย และร้านค้าย่านท่าหลวงเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์อย่างมาก ควรจะมีการอนุรักษ์เอาไว้เพื่อการท่องเที่ยวหรือโฮมสเตย์ ปัจจุบันยังมีกองถ่ายละครและกองถ่ายภาพยนตร์ รวมทั้งภาพยนตร์โฆษณามาใช้สถานที่บริเวณชุมชนริมน้ำจันทบูร เพื่อถ่ายทำผลงานจำนวนมาก อาทิเช่น ละครอยู่กับกิ่งของสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 ละครบุญผ่องสถานีโทรทัศน์ไทย PBS รายการตะลอนเที่ยว โฆษณารัณนกสก็อต ดูดีดู เธอทำ เป็นต้น (คณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบูร. 2552 : 8)

ชุมชนแห่งนี้มีการรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมชุมชนโบราณ เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2553 โดยใช้ชื่อกลุ่มว่า “ชมรมพัฒนาชุมชนริมน้ำจันทบูร” ประธานกลุ่มคือ คุณประภาพรณัฏฐมาลัย ศูนย์กลางอยู่ที่เรือนไม้บ้านเลขที่ 69 หลังนี้ “บ้านเรือนรู้ชุมชนริมน้ำจันทบูร” เดิมเป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ เป็นบ้านของขุนอนุสรสมบัติ อายุกว่า 100 ปี พ.อ.หญิงบุญพริ้ม ปฎิรูปานุสร เจ้าของบ้านได้กรุณาให้ใช้ประโยชน์เพื่องานชุมชน ภายหลังที่ชมรมได้จัดการการท่องเที่ยวขึ้นก็มีหลายหน่วยงาน สนับสนุนด้านการจัดฝึกอบรม งบประมาณ อย่างไรก็ตามหน่วยงานส่วนใหญ่ที่เข้ามามุ่งไปที่สนับสนุนให้ดำเนินงานลักษณะธุรกิจ เพื่อสร้างรายได้ ในขณะที่วัตถุประสงค์ของชมรมต้องการให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สมัครงานสามัคคี ใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าและยั่งยืน คนในชุมชนเป็นคนดี ช่วยเหลือสังคม ช่วยเหลือชุมชนไม่หลงไหลในกระแสนิยม เน้นความหมายและคุณค่าของชีวิตบนพื้นฐานวิถีชุมชนที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติมากกว่ารายได้ที่เป็นตัวเงิน ดังนั้นหากชมรมมีการศึกษาศักยภาพหรือจุดเด่นในชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และเหมาะสมต่อชุมชนก็น่าจะเป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็ง และรองรับกระแสการท่องเที่ยวได้อย่างเท่าทันอย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการจัดตั้งชมรมขึ้นมาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว แต่เป็นการจัดตั้งที่รวดเร็ว ด้วยสถานการณ์เป็นตัวแรง เพื่อต้องการเงินทุนสำหรับบริหารชมรม สมาชิกของชมรมยังไม่ได้มีการเตรียมความพร้อมเท่าที่ควร รวมทั้งความพร้อมกับการรองรับการท่องเที่ยวแบบชุมชน มองเห็นปัญหาข้างหน้าที่หากมีการจัดการไม่ดีพอ ชมรมอาจดำรงอยู่ไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบันมีนักธุรกิจ นายทุน คนนอกเข้ามาทำการท่องเที่ยวในชุมชนด้วย หากแต่ละฝายคำนึงถึงรายได้ไม่ได้คิดถึง การอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อให้ การท่องเที่ยวในชุมชนยั่งยืนแล้ว ทรัพยากรที่มีคุณค่า แหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของคนในชุมชน เขาวงกตทั้งในและนอกพื้นที่ของชุมชนริมน้ำจันทบูร อาจถูกทำลายไปเรื่อย ๆ อีกทั้งยังมีสถานที่สำคัญ เรื่องราวต่าง ๆ ในชุมชนอีกมากที่ยังไม่ได้มีการศึกษาประวัติความเป็นมา

ยังไม่ได้มีการรวบรวมข้อมูลสิ่งดี ๆ ที่อยู่ในชุมชนจึงต้องการร่วมกันศึกษาสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนำมาเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างพลังในการค้นหาพร้อมด้วยการศึกษาผลกระทบเพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบูร ให้เกิดความยั่งยืนสอดคล้องกับการพัฒนาและวิถีชีวิตชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรอย่างแท้จริง (กนกรัตน์ โภคบาล. 2557 : 48)

แม้ปัจจุบันชุมชนริมน้ำจันทบูรจะเป็นเพียงความทรงจำของภาพอดีตที่เคยรุ่งเรือง อดีตของย่านการค้าเก่าแก่ แต่สิ่งที่ยังคงหลงเหลือมาถึงปัจจุบันนั้น คือ ความเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งรวมของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมภายใต้วิถีชีวิตแบบคนที่อาศัยอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำ เป็นชุมชนที่มีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ บริเวณชุมชนที่เป็นชุมชนญวนคริสต์ คือ ชุมชนวัดโรมันแคทอลิก ชุมชนชาวไทยและจีนตลาดล่าง โดยมีถนนเส้นเล็ก ๆ และสะพานเชื่อมต่อสามชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ บริเวณริมน้ำยังเป็นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญของชนทั้งสองศาสนา คือ อาสนวิหารพระนางมารีอาปฏิสนธิ์นรมลหรือโบสถ์วัดโรมันคาทอลิก และศาลเจ้าฉั่วเล่าเอี้ย ศาลเจ้าแม่กวนอิม ทั้งวัดจันทนาราม ซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงความหลากหลายที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และยังคงดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนอย่างเรียบง่าย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

มีคส์ (Meek. 4296-A) ได้วิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบวิธีการสอน วิธีการสอนแบบธรรมดา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้จากการใช้ชุดการสอนแบบธรรมดา สำหรับสอนนักศึกษาครู ผลการวิจัยพบว่า วิธีการสอนโดยใช้ชุดการสอนมีประสิทธิภาพสูงกว่าการสอนด้วยวิธีสอนแบบธรรมดาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ฮัดกินส์ และคนอื่น ๆ (Hudgins and others. 1979 : 42) ได้ทำการวิจัยเรื่องการคิดอย่างมีวิจารณญาณของเด็กโดยใช้รูปแบบการทดลองแบบ Pre-posttest Group Design กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 4-5 ที่ได้คะแนนก่อนข้างสูงจากการทำแบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การทดลองแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมการรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ก่อนดำเนินการทดลองและภายหลังเสร็จสิ้นการทดลองโดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเป็นรายบุคคล ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มทดลองสามารถประยุกต์ใช้ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณใช้ข้อมูลที่ความสัมพันธ์กันและตอบคำถามได้ดีกว่ากลุ่มควบคุม

ทาร์คคิงตัน (Tarkington. 1989 : 22) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะความคิด วิจารณญาณของนักเรียนเกรด 7 โดยใช้วิธีสัมมนาแบบ Paideia ประกอบด้วยการอภิปรายและกิจกรรมการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นระหว่างนักเรียนกับครู รูปแบบการสัมมนาแบบ Paideia นำมาจาก

Paideia Proposal : An Education for Mainfesto โดยการทดสอบก่อนและหลังการทดลองโดยใช้แบบทดสอบ Concell Critical Thinking Test, Level X ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มที่มีความสามารถต่ำได้คะแนนเฉลี่ยทักษะความคิดวิจารณ์สูงกว่านักเรียนกลุ่มที่มีความสามารถปานกลางและสูง และนักเรียนหญิงได้คะแนนเฉลี่ยทักษะความคิดวิจารณ์สูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญ โดยที่ครูได้เรียนรู้วิธีการที่จะอำนวยความสะดวกในการสัมมนาซึ่งจะช่วยสนับสนุนในการพัฒนาทักษะความคิดวิจารณ์ และการสัมมนาแต่ละครั้งก็ยังช่วยให้ครูมีทักษะต่าง ๆ ได้แก่ ทักษะการประเมินทักษะการจัดระบบ และทักษะการตั้งคำถามส่วนนักเรียนที่ได้เข้าร่วมการสัมมนาได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับการอ่านและการอภิปรายซึ่งจะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาที่เรียนเพิ่มขึ้นช่วยให้ผลการเรียนในเรื่อง การเขียนดีขึ้น มีนิสัยการเรียนและการทำงานที่ดีขึ้น และยังช่วยเพิ่มความตั้งใจที่จะยอมรับข้อคิดเห็นจากนักเรียนคนอื่น ๆ

ลัมพकिन (Lumpkin. 1991 : 12) ได้ศึกษาผลการสอนทักษะการคิดอย่างมีวิจารณ์ตามเป็นวิธีการสอนที่มีความสามารถในการวิจารณ์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในเนื้อหาวิชา สังคมศึกษาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติแต่นักเรียนเกรด 6 ในกลุ่มทดลองซึ่งสอนด้วยทักษะการคิดอย่างมีวิจารณ์นั้น ได้คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้สูงกว่านักเรียนในกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

คิงส์ (King. 1995 : 65) ได้ออกแบบการจำลองการสืบสวนที่ใช้คำถามในการกระตุ้นความคิดอย่างมีวิจารณ์ในการเรียนวิชาจิตวิทยาทางการศึกษา ในมหาวิทยาลัยของมลรัฐแคลิฟอร์เนีย พบว่า การใช้เกณฑ์คำถามสามารถฝึกให้นักเรียนสร้างคำถาม ที่ผู้ตอบจำต้องแสดงถึงการคิดอย่างมีวิจารณ์ออกมา โดยให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตั้งคำถามด้วยตัวของนักเรียนเอง และแลกเปลี่ยนความคิดแบบตัวต่อตัวและเป็นกลุ่ม ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ทักษะอย่างรวดเร็วและยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณ์ ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการเข้าร่วมปฏิสัมพันธ์ และการโต้แย้งทางความคิด

งานวิจัยในประเทศ

พลฤช ดันติญาณกุล (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องผลของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสังคมศึกษาด้วยการฝึกการคิดอย่างมีวิจารณ์ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสังคมศึกษาด้วยการฝึกการคิดอย่างมีวิจารณ์ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสังคมศึกษาสูงกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสังคมศึกษาด้วยการฝึกการคิดอย่างมีวิจารณ์ มีความสามารถในการแก้ปัญหาสูงกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยวิธีปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

สนธญา พลีดี (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องความสามารถในการคิดอย่างมี
 วิจารณญาณและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนวิทยาศาสตร์ด้วยวิธี เอส คิว โฟร์ อาร์
 ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนวิทยาศาสตร์ด้วยวิธี เอส คิว โฟร์ อาร์ มี
 คะแนนความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอน 2) นักเรียน
 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนวิทยาศาสตร์ด้วยวิธี เอส คิว โฟร์ อาร์ มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 หลังการสอนสูงกว่าก่อนการสอน

อัญชลี โทกุล (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมและความสามารถในการคิดอย่างมี
 วิจารณญาณ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการคิด
 อย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน หลังเรียนอยู่ในระดับมาก ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 ของนักเรียนหลังเรียนที่เรียนด้วยวิธีการใช้คำถามผสมผสานกับการอภิปรายและการแก้ปัญหา
 โดยภาพรวมมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับดีสูง และความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณมีคะแนน
 หลังเรียนสูงกว่าคะแนนก่อนเรียน

พิชิตี แก้วพวง (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของการจัดการเรียนการสอนสังคม
 ศึกษาตามหลักไตรสิกขาที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
 และการใช้ชีวิตแบบพอเพียงของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนกลุ่มที่ได้รับ
 การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักไตรสิกขา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับ
 การจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) นักเรียนกลุ่ม
 ที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักไตรสิกขามีความสามารถในการคิดอย่างมี
 วิจารณญาณสูงกว่าก่อนเรียน และสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาแบบปกติ
 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) นักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา
 ตามหลักไตรสิกขามีการใช้ชีวิตแบบพอเพียงสูงกว่าก่อนเรียน และสูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียน
 การสอนสังคมศึกษาแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ดวงพร ข้องเกี่ยวพันธุ์ (2553 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้ชุดกิจกรรม
 การคิดเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดวิจารณ์และความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียน
 ประถมศึกษาปีที่ 5-6 : การวิเคราะห์ตัวแปรพหุนาม ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) สภาพปัจจุบันของ
 ความสามารถในการคิดวิจารณ์และความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนอยู่ในระดับ
 ปานกลาง 2) นักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการพัฒนาความสามารถ โดยการประยุกต์ใช้ชุดกิจกรรม
 การคิดว่ามีค่าเฉลี่ยของคะแนนความสามารถในการคิดวิจารณ์และความสามารถในการคิด
 แก้ปัญหาสูงกว่ากลุ่มเปรียบเทียบกลุ่มที่ 1 และกลุ่มเปรียบเทียบกลุ่มที่ 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
 ที่ระดับ .05

จากการศึกษาทฤษฎีและหลักการ เอกสารและงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยสนใจศึกษา เรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการใช้ชีวิตแบบพอเพียงอย่างมีวิจารณญาณ เรื่อง ชุมชนริมน้ำจันทบูร กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสตรีมารดาพิทักษ์ ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นำไปเป็นแนวทางการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการใช้ชีวิตแบบพอเพียงอย่างมีวิจารณญาณ อันจะเป็นแนวทางสำหรับครูผู้สอนที่จะนำไปใช้กิจกรรมการเรียนการสอน ในหน่วยอื่น ๆ ของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ให้แก่นักเรียนต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี